

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Klára Ondráčková

Limity zásahu státu do výkonu pěstounské péče

Diplomová práce

Olomouc 2022

..

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Limity zásahu státu do výkonu pěstounské péče* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 100 223 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 17.03.2022

Klára Ondráčková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce JUDr. Lence Westphalové Ph.D., za možnost rozšíření mých znalostí v oblasti náhradní rodinné péče, trpělivost a cenné rady při psaní diplomové práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Úvod.....	7
1. Náhradní rodinná péče.....	11
1.1. Poručenství	12
1.2. Opatrovnictví	13
1.3. Svěření dítěte do péče jiné osoby	14
1.4. Hostitelská péče.....	14
1.5. Osvojení	15
2. Pěstounská péče.....	17
2.1. Druhy pěstounské péče.....	18
2.1.1 Zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče	18
2.1.2 Pěstounská péče krátkodobá, a dlouhodobá	19
2.1.3. Individuální a skupinová pěstounská péče	21
2.2. Pěstoun	22
2.2.1. Záruky řádné péče	22
2.2.2. Bydliště.....	22
2.2.3. Souhlas pěstouna.....	23
2.2.4. Práva a povinnosti pěstouna	23
2.3. Zprostředkování pěstounské péče	24
2.3.1 Žádost	25
2.3.2 Odborné posuzování a příprava žadatelů	25
2.3.3 Rozhodnutí	26
2.4. Vznik pěstounské péče	27
2.5. Dávky pěstounské péče	28
2.6. Zánik pěstounské péče	29
3. Kontrola a zásah orgánu sociálně právní ochrany dítěte	31

3.1.	Kontrola pěstounské péče orgánem sociálně právní ochrany dítěte	31
3.2.	Možné způsoby řešení	34
3.3.	Opatření sociálně – právní ochrany dítěte.....	34
3.3.1	Poradenská činnost.....	35
3.3.2.	Výchovná opatření	37
3.3.3.	Opatření na ochranu dětí	38
3.3.4	Návrh na předběžné opatření v případě nedostatku péče.....	39
4.	Zásah soudu do výkonu pěstounské péče	41
4.1.	Rozhodnutí o změně práv a povinností	42
4.2.	Zrušení pěstounské péče	42
4.3.	Neshoda v podstatných záležitostech	43
4.4.	Soudní výchovná opatření.....	44
	Závěr	47
	Bibliografie.....	49
	Shrnutí.....	54
	Klíčová slova	54
	Summary.....	55
	Keywords.....	55

Seznam použitých zkratk

EU	Evropská unie
FO	fyzická osoba
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
KÚ	krajský úřad
MPSV	ministerstvo práce a sociálních věcí
NNO	nezisková organizace
NRP	náhradní rodinná péče
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dítěte
OÚ s RP	obecní úřad s rozšířenou působností
OZ	zákon. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
PP	pěstounská péče
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
SŘ	zákon č. 500/2004 Sb., správní řád ve znění pozdějších předpisů
UMPOD	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ÚP	Úřad práce
ZdravSl.	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve znění pozdějších předpisů

Úvod

V tradičním pojetí společnosti tvoří rodinu matka, otec a dítě. Rodiče by měli zabezpečovat řádnou výchovu, fyzický a psychický vývoj jejich potomka, a to minimálně do doby dosažení jeho zletilosti. V životě člověka, ale mohou nastat okamžiky, které jsou nepředvídatelné, mnohdy i nenávratné. Právní úprava se proto snažila vyřešit situaci, kdy o nezletilé dítě nemůže pečovat žádný z rodičů. Z tohoto důvodu nalezneme v právním řádu České republiky pojem označovaný jako náhradní rodinná péče, pod který řadíme instituty zabezpečující dočasnou péči o děti, jejichž rodiče nemohou řádně vykonávat svá rodičovská práva a povinnosti. Právě pěstounská péče a možnosti státu do ní zasáhnou jsou tématem mé diplomové práce.

Téma diplomové práce jsem si zvolila především pro jeho aktuálnost. Přivedla mě na něj debata s mojí matkou, která je učitelkou na 2. stupni základní školy, vyprávěla mi o rodinách z okolních vesnic, které mají v péči až sedm pěstounských dětí.

Výchova dítěte a péče o něj je jedním ze stěžejních bodů právní úpravy rodinného práva. Pohybujeme se ve společnosti, kdy péči o dítě a naplňování jeho potřeb zastupují primárně rodiče. Nicméně lze předpokládat, že s celkovou globalizací, rychlým vývojem moderních technologií, modernizací a snadným přístupem k návykovým látkám bude častěji docházet k situacím, kdy nebudou rodiče schopni svoje práva a povinnosti naplňovat, ať už pro nemoc, z důvodů výskytu negativních patopsychologických jevů, pro výkon trestu odnětí svobody, a v krajním případě i z důvodu smrti rodiče. V takových situacích je nutné mít rychle fungující, osvědčený a bezpečný proces svěřování dítěte do náhradní rodinné péče, a i jeho následnou kontrolu. Mezi druhy náhradní rodinné péče patří mimo jiné i pěstounská péče, a přestože i jejím znakem by měla být dočasnost, je evidováno nesčetné množství případů, kdy zůstávají děti v péči svých pěstounů i po dovršení zletilosti.

Stejně jako se může rodič dostat do situace, kdy není schopen nebo ochoten pečovat o své dítě, existuje možnost, že se do takového postavení dostane i pěstoun, který má ve své péči svěřeno nezletilé dítě. Pro případy nedostatečné péče rodičů existuje množství nástrojů s jejichž pomocí lze do rodičovské odpovědnosti zasáhnout – omezit ji, pozastavit, anebo rodiče zbavit jejich práv a povinností vůči dítěti. Existují takové nástroje i pro výkon pěstounské péče a kdy se využívají?

Dalším důvodem pro volbu tohoto tématu je mnou domnělá nedostatečnost, možná i neexistence kontroly a případných zásahu orgánů státu do výkonu péče o nezletilé

děti poskytované pěstounskými rodinami. Tento stav může vést k vysokému počtu dětí v jedné rodině, kumulování příspěvků poskytované pěstounům, a nedostatečné péči, případně až zanedbávání péče o svěřené děti.

K 31. 12. 2020 bylo v péči pěstounů více než 12 000 dětí, tak ukazují statistiky zpracovávané Ministerstvem práce a sociálních věcí.¹ Bylo by tedy značně alarmující, kdyby nebyl v právním řádu České republiky zakotven, alespoň jeden funkční nástroj ke kontrole výkonu pěstounské péče.

Cílem mé diplomové práce je nalézt a popsat možnosti a nástroje, kterými mohou složky státu, zejména soud a orgány sociálně-právní ochrany dětí, zasáhnout do výkonu pěstounské péče. V rámci této práce se budu zabývat nejen teoretickým vymezením náhradní rodinné péče, pěstounské péče, ale i praktickými dopady svěřením dítěte do péče jiné osoby zabezpečující jeho výchovu a důvody užití jednotlivých nástrojů využívaných pro zásahy státu a jeho orgánů do výkonu pěstounské péče. Pěstounská péče a zásah do jejího výkonu je dle mého názoru poměrně komplexní problematika, a nelze na ni nahlížet pouze z právního hlediska, a je nutné i zhodnocení z hlediska sociologického, pedagogického a psychologického, i proto se v práci budou objevovat aspekty z jednotlivých navazujících odvětví.

V průběhu hlavní části diplomové práce se pokusím zodpovědět na následující výzkumné otázky:

1. Jaké jsou možnosti zásahu orgánu sociálně právní ochrany dětí do výkonu pěstounské péče?
2. Jaké jsou možnosti zásahu soudů do výkonu pěstounské péče?

K zodpovězení stanovených výzkumných otázek je použita metoda deskripce a analýza. Deskripce je použita napříč prací při teoretickém vymezení základních pojmů a popsání fungování jednotlivých nástrojů při zásahu státu do výkonu pěstounské péče. Metoda analýzy mi umožňuje rozebrat jednotlivé mechanismy a pokusit se zhodnotit a identifikovat jejich problematické aspekty.

Problematika Limitů zásahu státu do výkonu pěstounské péče nebyla zatím v české odborné literatuře komplexním způsobem zpracována. Domnívám se, že je to z důvodu nedostatku podrobných informací zveřejňovaných jednotlivými orgány sociálně právní ochrany dětí a neziskovými institucemi doprovázejícími pěstounské

¹ Údaj vychází z každoročně zveřejňované statistiky na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Statistiky* [online], 2021. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

rodiny po dobu výkonu pěstounské péče. Kontrola a zásahy do výkonu pěstounské péče se mohou napříč republikou značně lišit, a to zejména z důvodu zahlcení jednotlivých pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dítěte, případně nedostatečnou spoluprací mezi doprovázejícími organizacemi, a právě jednotlivými orgány sociálněprávní ochrany dítěte, eventuálně i z důvodu nerovnoměrného rozprostření pěstounských rodin napříč republikou. Dalším možným důvodem je interdisciplinárnost daného tématu. Na výkon pěstounské péče, potažmo na zásahy do ní nelze totiž nahlížet pouze optikou jednoho vybraného oboru.

Při psaní diplomové práce jsem pracovala zejména s aktuální právní úpravou, konkrétně se zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, a dále zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. K výkladu jednotlivých ustanovení účinné právní úpravy jsem využila komentářové literatury od různých autorů, hlavním komentářovým zdrojem k občanskému zákoníku mi byl komentář *Zdeňky Králíčkové* a kolektivu autorů, a komentář od autorů *Filip Melzer, Petr Tégl*. K objasnění roviny náhradní rodinné péče a jejích jednotlivých institutů jsem využívala knihy z pera *Zdeňka Matějčka* a jeho *Náhradní rodinná péče*, monografii *Poručenství a jiné formy péče o dítě* od *Anny Fídmucové* a dále monografii *Lucie Trnkové* s názvem *Náhradní péče o dítě*. Pro část týkající se roviny pěstounské péče čerpám zejména z literatury *Hany Pazlarové* a její *Pěstounská péče – manuál pro pomáhající profese*. Pro analýzu jednotlivých nástrojů zásahu státu do výkonu pěstounské péče využívám opět zejména aktuální právní úpravy a komentářové literatury k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí od *Miloslava Macely* a jeho spoluautorů.

Diplomová práce je členěna do čtyř kapitol. Domnívám se, že je na začátek vhodné uvést základní přehled náhradní rodinné péče a jejích jednotlivých institutů, a to zejména pro obecný přehled k danému tématu, proto je právě první kapitola věnována teoretickému vymezení náhradní rodinné péče a jejím jednotlivým institutům. Druhá kapitola je pojednává o pěstounské péči jako takové, od jednotlivých druhů pěstounské péče, přes osobu pěstouna, jeho práva a povinnosti, kvality, které by měl skýtat, proces zprostředkování, napárování s dítětem, uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče, dávky poskytované státem, až po možnosti zániku pěstounské péče. Ve třetí kapitole se zabývám jednotlivými možnostmi zásahu orgánů sociálně právní ochrany dítěte do výkonu pěstounské péče, zjištění nežádoucích projevů, možné nástroje k nápravě a řešení dané situace. Čtvrtá kapitola je obsahuje možnosti zásahu soudu

do výkonu pěstounské péče, zejména jednotlivé situace, kdy je zásah soudu do pěstounské péče nutný a nevyhnutelný.

Diplomová práce je psána podle účinné právní úpravy kde dni 1.10.2021.

1. Náhradní rodinná péče

„Náhradní rodinná péče – je forma péče o děti, které je vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.“²

Je právem každého dítěte vyrůstat v rodině poskytující klidné a harmonické prostředí, také rodiče mají právo mít své dítě u sebe, vychovávat jej osobně a vykonávat povinnosti a požívat svá práva vyplývající ze zákona. V ideálním světě, by existovaly pouze takovéto rodiny, rodiny nezpůsobující situace, kdy je nutný zásah státu, aby byla naplněna práva a potřeby dítěte. Situace, kdy rodiče nejsou schopni vykonávat artikly své rodičovské odpovědnosti, řeší institut tzv. náhradní rodinné péče.³

Náhradní rodinná péče řeší situace dětí osiřelých, skutečně nebo sociálně osiřelých dětí. Skutečně osiřelými dětmi jsou děti, kterým zemřeli rodiče, sociálně osiřelými dětmi jsou ty, jejichž rodiče nejsou schopni nebo nechtějí vykonávat svá rodičovská práva a povinnosti.⁴ V situacích sociálně osiřelých dětí, přichází na řadu, zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zakotvený systém náhradní rodinné péče, který by měl poskytnout přechodnou či dlouhodobou péči, která se co nejvíce podobá vyrůstání v přirozeném rodinném prostředí, což má pozitivní dopady a vliv na psychomotorický a psychický vývoj dítěte.⁵

Mezi hlavní způsoby výkonu náhradní rodinné péče patří svěření, pěstounská péče a osobní péče poručníka, jde o zvláštní formy péče o ohrožené dítě v náhradní rodině nebo prostředí rodinu připomínající, jsou spojovány několika prvky, zejména dočasností a zachováním rodinně právního poměru dítě – rodič. Ve vztahu dítě – rodič dochází k faktickým změnám ve vzájemných právech a povinnostech.⁶

Mnoho autorů a odborné literatury řadí osvojení mezi NRP, osobně se domnívám, že v případě osvojení neboli adopce nedochází k naplnění znaku NRP, a to zejména

² BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří. In: MATĚJČEK, Zdeněk, Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. 1. vydání. Praha: Portál. 1999. s. 31

³ NOVOTNÁ, Eva. In: Kolektiv autorů, *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 19

⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka, a kol., *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Academia iuris (C.H. Beck). 2017. s.307-308 ve spojení s NOVOTNÁ, Eva. In: Kolektiv autorů, *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 19-20

⁵ NOVOTNÁ, Eva. In: Kolektiv autorů: *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 19-20

⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka, a kol., *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Academia iuris (C.H. Beck). 2017. s. 307

znaku dočasnosti, neb hlavním smyslem osvojení je přijetí dítěte za své, což u typů NRP jako svěřenectví nebo pěstounská péče nepozorujeme.

Zvláštním typem NRP je hostitelská péče, která je v České republice právně zakotvena v ust. § 30 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně – právní ochraně dětí. Pro komplexnost diplomové práce, jsem se rozhodla věnovat část této kapitoly i výše zmíněným institutům osvojení a hostitelské péče.

Všechny formy NRP, které jsou dále v kapitole specifikované, jsou schvalovány soudem, případně souhlasem obecního úřadu s rozšířenou působností. Jejich hlavním cílem a kritériem je jednoznačná zásada, a to zájem, prospěch a blaho dítěte⁷, tak jak je vyjádřeno v Úmluvě o právech dítěte čl. 3 odst. 1: *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy správními nebo zákonodárnými orgány.“*⁸ a čl. 3 odst. 2: *„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná a správní opatření.“*⁹ Domnívám se, že zmínění Úmluvy je zde zcela na místě, neboť rámci NRP se dost často můžeme dostat do situace, kde je hranice mezi tím, co v zájmu dítěte je a není velice tenká.

1.1. Poručenství

Občanský zákoník v ust. § 928 - § 942 definuje jeden z typů náhradní rodinné péče. Je jím tzv. poručenství. Mezi podmínky tohoto typu NRP spadá neexistence ani jednoho z rodičů zastávajících výkon rodičovské odpovědnosti v plném rozsahu, v takovém případě soud jmenuje poručníka. Ust. § 825 OZ dále stanovuje jmenování poručníka v případě uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu k osvojení, neboť v tento moment dochází k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti biologickými rodiči. Poručník vykonává vůči dítěti všechna práva a povinnosti, které připadají rodičům, nemá ale k dítěti vyživovací povinnost. Občanský zákoník dále specifikuje osobu poručníka, a upozorňuje, že by se mělo jednat o osobu, která svým životem zaručuje schopnost výkonu funkce.¹⁰

⁷ SOBOTKOVÁ, Irena, OČENÁŠKOVÁ, Veronika, *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2013. s. 9-15

⁸ Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů

⁹ Tamtéž

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Poručník je po celou dobu výkonu své funkce odpovědný soudu, kterému pravidelně podává zprávy jak o osobě dítěte, tak o správě jmění dítěte, a to za dobu ne delší než jeden rok. Dále je nutné schválení soudem každého rozhodnutí poručníka v neběžné situaci.¹¹ Takovými je nutno rozumět „...*jak osobní, tak majetkové záležitosti, které nejsou každodenní, pravidelné, popřípadě malého majetkového významu.*“¹² Výkon poručenství zaniká nabytím alespoň jednoho z rodičů jeho rodičovské odpovědnosti, svéprávností dítěte či jeho osvojením, dále odvoláním poručníka z důvodů uvedených v zákoně, případně smrtí poručenice nebo poručníka, pokud vykonává péči jako samostatná fyzická osoba.¹³

1.2. Opatrovnictví

V rámci právního řádu České republiky nalezneme zakotveno nejen opatrovnictví dítěte, ale i opatrovnictví zletilé osoby, které je opatrovník soudem jmenován, pokud je to třeba k ochraně jeho zájmů nebo k ochraně veřejného zájmu, tuto úpravu nalezneme v ust. § 451 an. OZ. Opatrovnictví nezletilého je zakotveno v ust. § 943–952 OZ a užíje se v situacích, kdy hrozí střet zájmů dítěte a rodičů, případně kdy nejsou zájmy dítěte chráněny dostatečně, a dochází tak k poškozování dítěte nečinností rodičů.

Lze jmenovat i opatrovníka ad hoc, v případě, kdy je nutné učinit bezodkladně určité právní jednání v zájmu dítěte a jeho jediný zákonný zástupce je z vážných důvodů nepřítomen, např. hospitalizován.¹⁴ Dále lze jmenovat opatrovníka pro správu jmění dítěte v situaci, kdy jsou zájmy dítěte v ohrožení, rodič je v úpadku.¹⁵

„Podstata rozdílu mezi poručenstvím a opatrovnictvím tkví především v tom, že zatímco poručníkovi náleží namísto rodičů rodičovská odpovědnost zpravidla v celém rozsahu, opatrovník zastupuje dítě jen pro její určitou část (tu, v níž rodiče byli omezeni, nebo tu, v níž poručník nevykonává správu jmění, apod.), pro určité právní jednání nebo řízení.“¹⁶

¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹² WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1085

¹³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ TRNKOVÁ, Lucie, *Náhradní péče o dítě*. 1. vydání Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. 2018. s. 107-109

¹⁵ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020.s. 1106-1109

¹⁶ TRNKOVÁ, Lucie, *Náhradní péče o dítě*. 1. vydání Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. 2018. s. 107

1.3. Svěření dítěte do péče jiné osoby

Jak zákon uvádí v ust. § 953–957, předpokladem volby této formy náhradní rodinné péče je absence rodiče či poručníka, který by mohl o dítě osobně pečovat. Hlavním účelem zajistit dítěti osobního pečovatele. Osoba vykonávající péči o dítě musí mít bydliště na území České republiky a musí skýtat záruky řádné péče. Přestože rodiče nevykonávají rodičovskou odpovědnost, povinnost vyživovací zůstává zachována, kdy výživné je placeno přímo k rukám pečující osoby, která je aktivně legitimována k jeho vymáhání a hospodařením ve prospěch dítěte. Největší odlišností od ostatních institutů náhradní rodinné péče je fakt, že pečující osobou se nejčastěji stává jiný rodinný příslušník např. prarodič, kterému na základě vyživovací povinnosti mezi předky a potomky, může být stanovena vyživovací povinnost v případě, kdy rodiče nejsou schopni plnit. Pokud nelze nikomu svěřit vyživovací povinnost vůči dítěti, je nutno přistoupit k jiné formě náhradní rodinné péče, neboť by dítě nebylo hmotně zajištěno. Na ostatní aspekty svěření dítěte do péče jiné osoby se přiměřeně užijí ustanovení o pěstounské péči.¹⁷

1.4. Hostitelská péče

„Hostitelská péče ale vychází z přesvědčení, že žádné uměle vytvořené situace nemohou nahradit skutečný život. Je určena především starším dětem žijícím dlouhodobě v ústavní výchově. Často se jedná o děti ze sourozeneckých skupin, které potřebují zůstat v kontaktu se svými sourozenci, současně ale stejně naléhavě potřebují prožívat běžný život v normálních funkčních rodinách, učit se hierarchii mezilidských vztahů, získat pocit jistoty ve vnějším světě.“¹⁸

Konkrétně pojem hostitelská péče není právně upraven, užívá se k označení institutu upraveného v ust. § 30 ZSPOD, kterým je pravomoc ředitele ústavního zařízení, po předchozím souhlasu obecního úřadu s rozšířenou působností, povolit dítěti pobyt mimo ústav. Pobyt probíhá nejčastěji u rodičů, příbuzných nebo u jiných FO. Trvání takového pobytu je maximálně 30 kalendářních dní, pokud jde o první návštěvu, v případě opakovaných pobytů jej může ředitel prodloužit na dobu bez časového omezení, a to na základě zákonných podmínek a s písemným souhlasem obecního úřadu s rozšířenou působností. Nelze to u všech dětí, ale pouze u těch, které

¹⁷ TRNKOVÁ: *Náhradní péče ...*, s. 97-99

¹⁸ ZEŽULOVÁ, Dagmar, *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. 2012. s. 172

nemají nařízenou ochrannou výchovu, u takových jedinců lze pobyt v hostitelské rodině navýšit vždy pouze o 30 kalendářních dní.¹⁹

Poměrně zvláštním shledávám celý koncept hostitelské péče, jako krátkodobého pobytu dětí v ústavní péči u cizích fyzických osob. Zezulová argumentuje tím, že má pobyt u nepřibuzných FO ukázat dětem z dlouhodobé ústavní péče, jak má vypadat běžný život v normálních fungujících rodinách.²⁰ Domnívám se, že takové situace mohou být pro děti spíše psychicky devastující a náročně v okamžiku, kdy se mají vracet do ústavu. Nehledě na skutečnost, že tento institut může být lehce zneužit k tomu, aby si rodiny vyzkoušely jaké to je mít doma cizí dítě a zda jsou schopny se o někoho dalšího postarat a mohou sloužit i jako taková neoficiální předpěstounské nebo před adopční péče, ostatně to uvádí i Trnková a dodává, že *„tímto způsobem mohou být obcházena ustanovení sloužící k ochraně dítěte před nepříznivými následky, které by mohlo mít jeho svěření do rodiny nevhodné, odborně neproověřené a nepřipravení, či dokonce pro dítě ohrožující a nebezpečné, nehledě na dopad, jaký může mít na psychický vývoj dítěte nevhodné chování rodiny, které v něm vzbuzuje naděje, že si ho vezme z ústavu domů, a poté si vše rozmyslí a s dítětem se stýkat přestane.“*²¹

1.5. Osvojení

Právní úprava osvojení je zakotvena v ustanoveních § 794 - § 854 OZ, zařazením je kladen důraz na statusové následky osvojení, které se promítají v osobním stavu dítěte. *„Jedná se o umělé (právní) navození takového vztahu mezi osvojencem (tj. dítě) a osvojitelem (tj. žadatel – viz dále), jaký je mezi biologickým rodičem a dítětem.“*²² Obecně můžeme říct, že dochází k přijetí cizí osoby za vlastní, a tedy zrušení právního rodičovství mezi biologickými rodiči a nezletilým dítětem, a následného vzniku právního rodičovství mezi nezletilým dítětem a osvojitelem.²³ K provedené osvojení je nutný souhlas obou biologických rodičů. Osvojitel má vůči osvojenému nezletilému dítěti rodičovskou odpovědnost, vyživovací povinnost a další práva a povinnosti, které OZ přiznává rodiči.²⁴

¹⁹ TRNKOVA, Lucie, *Náhradní péče o dítě*. 1. vydání Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. 2018. s. 99-100

²⁰ ZEZULOVÁ, Dagmar, *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. 2012. s. 172-174

²¹ TRNKOVA: *Náhradní péče ...*, s. 100

²² NOŽÍŘOVÁ, Jana, *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha. 2012. s. 13

²³ TRNKOVA: *Náhradní péče ...*, s. 25-27

²⁴ NOŽÍŘOVÁ, Jana, *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha. 2012. s. 12-14

OZ rozlišuje osvojení úplné, osvojení neúplné, osvojení nepravé a osvojení zletilého, které má dva typy způsobu osvojení, a to osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého.²⁵

Nepravé osvojení je situace, kdy dítě osvojí manžel rodiče, tímto typem osvojení nedochází k jiným než právním změnám, neboť cílem není zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Úplným osvojením rozumíme takové, u něhož dochází ke kompletnímu zániku jakýchkoli příbuzenských vazeb nezletilého dítěte k původní rodině, a zákon tak vytváří fikci pokrevního příbuzenského poměru, bez ohledu na to, jakým způsobem vznikl. Jak osvojené, tak pokrevní děti mají vůči osvojitelům, potažmo rodičům stejná práva a povinnosti, stejně tak jako mají mezi sebou, tzn. osvojené dítě nemůže uzavřít sňatek s pokrevním potomkem svých osvojitelů.

Novelou OZ došlo k obnovení institutu osvojení zletilého, které lze uplatnit pouze v zákonem specifických případech, aplikuje se ve dvou výše uvedených variacích, obě tyto varianty označujeme jako osvojení neúplné, nedochází k přetrhání vazeb s biologickou rodinou, zůstává tak zachována vyživovací povinnost osvojence k biologické rodině.²⁶

²⁵ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ TRNKOVÁ, Lucie, *Náhradní péče o dítě*. 1. vydání Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. 2018. s. 26-27

2. Pěstounská péče

Pěstounskou péči lze definovat jako zvláštní formu státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.²⁷ Právní zakotvení pěstounské úpravy a jejích druhů, lze nalézt v OZ, který v rámci ustanovení o náhradní rodinné péči upravuje osobní vztah mezi pěstounem a dítětem, dále také v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, kde nalezneme zákonnou úpravu zprostředkování pěstounské péče, pěstounskou péči na přechodnou dobu a další zejména veřejnoprávní aspekty pěstounské péče a finanční zajištění pěstounů.²⁸ Přestože má pěstounská péče v systému české právní úpravy rodinného práva nezastupitelnou pozici, je nutné ji chápat vždy jako subsidiární k biologické rodině dítěte²⁹, ale jako přednostní před ústavní, kolektivní péčí.³⁰

Základní předpoklad pro svěření dítěte do pěstounské péče nalezneme v zejména v ust. § 958 OZ, jedná se situaci, kdy péče o dítě a jeho výchova není zabezpečena v přirozené rodině, tedy že o dítě nemůže pečovat žádný z jeho biologických rodičů nebo poručník, a odebrání dítěte je nezbytné a přiměřené ochraně jeho zájmů. Při rozhodování o odebrání dítěte a jeho svěření do pěstounské péče, je hlavním kritériem nejlepší zájem dítěte, a dále také nemožnost provedení jiného opatření k ochraně dítěte.³¹ Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno vytvořit si na danou situaci vlastní názor a sdílet jej se svým okolím, pak je i tento názor nebo souhlas dítěte kritériem zkoumání zájmu dítěte na svěření do pěstounské péče. Z obecné soukromoprávní nauky plyne, že dítě starší dvanácti let je schopno informace přijímat, tvořit si názory a ty poté sdělovat. Pakliže se rozhoduje o dítěti, které takové interakce není schopno, bude místo něj vyslechnuta osoba, která hájí jeho zájmy a jehož vlastní zájmy nejsou v kolizi se zájmy dítěte.

²⁷ BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří. In: MATĚJČEK, Zdeněk, Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. 1. vydání. Praha: Portál. 1999. s. 34-39

²⁸ NOVOTNÁ, Eva. In: Kolektiv autorů, *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 21-24

²⁹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka, a kol., *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Academia iuris (C.H. Beck). 2017. s.311

³⁰ CILEČKOVÁ, Kateřina. In: ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ, *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges. Teoretik. 2013. s. 252

³¹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020.s. 1127-1131

Účelem pěstounské péče není trvalé řešení rodinné situace, ale pouze dočasná pomoc spočívající v zajištění osobní péče o ohrožené dítě. Nedochozí k úplnému začlenění dítěte do rodiny, jako je tomu u osvojení, nezanikají vazby mezi rodiči a dítětem, rodičům je zachována rodičovská odpovědnost, mají k dítěti nadále vyživovací povinnost, mohou se s ním stýkat, a dítěti nezanikají vazby k jeho biologické rodině.³² Podle ust. § 959 OZ může rodič požadovat navrácení dítěte do své výlučné péče, čemuž soud vyhoví, pokud je takový krok v souladu se zájmy dítěte.

2.1. Druhy pěstounské péče

Mezi odbornou veřejností zabývající se NRP neexistuje jasná shoda na jednoznačném vymezení druhů pěstounské péče, lze proto pozorovat proměnlivost kritérií podle nichž dělení pěstounské péče probíhá.

Můžeme se setkat s následujícími způsoby dělení PP:

- dle časového hlediska na krátkodobou a dlouhodobou;
- dle míry spolupráce a angažovanosti orgánů OSPOD na zprostředkovanou a nezprostředkovanou;
- dle osoby, které je dítě svěřeno na příbuzenskou a nepříbuzenskou;
- dle počtu dětí v pěstounské rodině na individuální a skupinovou.

2.1.1. Zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče

Domnívám se, že základním dělením pěstounské péče by mělo být rozlišování na PP zprostředkovanou a nezprostředkovanou, zejména z důvodu míry angažovanosti orgánů státní správy v procesu vzniku pěstounské péče.

Proces zprostředkování PP se neprovádí v případech vymezených v ust. § 20 odst. 3 ZSPOD, tedy v situacích, kdy podá návrh na svěřeni dítěte do PP fyzická osoba dítěti příbuzná nebo osoba dítěti či rodině blízká. Problematickým se může stát pojem osoby blízké, komentářová literatura uvádí, že se jedná o osobu, která s dítětem a jeho rodinou trvale žije, případně je s nimi sešvagřena ve smyslu ust. § 774 OZ. „*Podstatné je, že za osobu blízkou je třeba považovat osobu, který byla blízká dítěti nebo jeho rodině již před tím, než nastaly důvody pro svěřeni dítěte do pěstounské péče nebo k jeho osvojení, tj. zpravidla v době před umístěním dítěte do ústavního zařízení nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.*“³³

³² CILEČKOVÁ, Kateřina. In: ŠÍNOVÁ, Renáta, Ondřej ŠMÍD a Marek JURÁŠ, *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges. Teoretik. 2013. s. 252

³³ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 306

Zprostředkovanou pěstounskou péčí se myslí taková, na jejímž vzniku mají největší podíl orgány OSPOD, jejichž úkolem je zejména optimální výběr vhodného pěstouna pro dítě. Zajištění takového pěstouna spočívá zejména z možnosti výběru pečující osoby ze širokého okruhu osob. Proces zprostředkování spočívá zejména ve vyhledávání dětí, kterým je nutné zabezpečit náhradní rodinnou péči ve formě PP, a ve vyhledávání osob vhodných k převzetí dítěte do péče.³⁴

Pěstounská péče příbuzenská a vykonávána cizí osobou, je ve své podstatě totožná s pěstounskou péčí zprostředkovanou a nezprostředkovanou.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, intenzivně podporuje pěstounskou péči vykonávanou osobami příbuznými, je to také jedna z nejčastějších forem PP v České republice. Mohlo by se zdát, že je tento způsob výkonu pěstounské péče nejvhodnější, ale má i svá rizika. Dítě přichází do prostředí, které zná, příbuzní znají minulost dítěte, povahu, zdravotní problémy, nicméně se jejich životní styl nemusí příliš odlišovat od životního stylu rodičů, kterým ohrožovali výchovu a řádný vývoj dítěte, takže se může stát i takovéto, na první pohled naprosto vhodné prostředí, prostředím naprosto nevhodným. Dalším z problematických aspektů mohou být i konflikty v rodině, nevyřešené spory, které eskalují v nemožnost spolupráce rodičů a pěstounů.³⁵

2.1.2. Pěstounská péče krátkodobá, a dlouhodobá

Jedná se o dělení podle času, který nezletilé dítě stráví v pěstounské péči, a s to s ohledem na problémy biologických rodičů.

Dlouhodobou pěstounskou péčí je taková, v níž dítě setrvá až do doby zletilosti. Tento druh pěstounské péče je stabilní a dlouhodobé opatření, které by mělo dítěti zajistit veškeré aspekty řádné výchovy a vývoj, a to do doby zletilosti. Nebývá neobvyklé, že se po dobu pobytu v pěstounské péči vytvoří mezi nezletilými a pěstouny pouto, a děti zůstávají u pěstounů i po dovršení zletilosti.

Za krátkodobou pěstounskou péčí, a zároveň za zvláštní druh pěstounské péče, se považuje pěstounská péče na přechodnou dobu.

Pěstounská péče na přechodnou dobu, označovaná též jako profesionální pěstounská péče, je poměrně novou podskupinou pěstounské péče. V České

³⁴ SKORUŠOVÁ, Lucia. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 177-181

³⁵ PAZLAROVÁ, Hana (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 133-136

republiky je ustanovena od roku 2006 zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o výkon péče po dobu, kdy biologičtí rodiče nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a soustavně poskytovat dítěti kvalitní péči, případně se teprve zajišťuje dlouhodobé řešení v podobě „klasické“ pěstounské péče nebo osvojení. PPPD mohou zajišťovat pouze pěstouni zapsaní v evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu, kterou vede krajský úřad.³⁶

Gabriel a Novák vytyčují, kterým dětem by měla být profesionální pěstounská péče určena. Jde zejména o děti, které

*„mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů,
děti mladých nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou rodičovskou roli,
děti drogově závislých matek, které potřebují čas na doléčení,
děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční,
děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu,
děti, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejichž rodina či jeden z členů – obvykle matka – tuto zátěž nezvládá,
dítě vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování,
děti, které jsou vráceny z neúspěšné formy NRP.“³⁷*

Nožířová uvádí další dělení PPPD, a to na rannou pěstounskou péči a akutní pěstounskou péči. Rannou pěstounskou péči rozumíme takovou, která se zaměřuje na novorozené děti, které z porodnice místo do kojeneckých ústavů směřují právě do pěstounských rodin, kde stráví nezbytně nutný čas, kdy se řeší nezbytné právní formalities a dochází ke zprostředkování osvojení.³⁸ K tomu se vyjadřuje i Zezulová, která říká *„Pokud by tato forma péče nahradila kojenecké ústavy, bylo by do značné míry zažehnáno riziko deprivace citového příklonu a pocitu bezpečného světa.“³⁹* S ohledem na připravovanou novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zrušení

³⁶ Ust. § 27 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK, *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada. Psyché (Grada). 2008. s. 54–59

³⁸ NOŽÍŘOVÁ, Jana, *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha. 2012. s. 19-23.

³⁹ ZEZULOVÁ, Dagmar, *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál. 2012. s. 174.

kojenecký ústavů od roku 2024, lze předpokládat narůstající zájem a počet pěstounů na přechodnou dobu, ale i nutné zkvalitnění kontroly pěstounské péče.⁴⁰

Akutní pěstounská péče je definována jako druh péče, kdy se dítě ocitne zcela nečekaně a náhle bez péče rodičů a není nikdo, kdo by se o dítě postaral. Jde zejména o situace jako podstoupení nutné operace matkou samoživitelkou nebo nástup rodiče do vazby atd., lze tedy vytušit určitý časový horizont, po který bude nutné zajistit dítěti péči.⁴¹

2.1.3. Individuální a skupinová pěstounská péče

Matějček, napříč svým dílem, rozlišuje pěstounskou péči na individuální a skupinovou, jejichž rozdíly popisuje, tak jak je uveden níže.

Individuální pěstounská péče probíhá v typickém rodinném prostředí, je vykonávána manželským párem. Pěstouny s většinou stávají páry, které již vlastní děti mají, ale rozhodli se poskytnout zázemí, péči a výchovu „cizím“ dětem. Přijetím dítěte do pěstounské péče se nestávají, z pohledu zákona, vlastními rodiči, předpokládá se totiž, co nejvyšší míra zajištění kontaktu s biologickou rodinou dítěte.⁴² Po skončení pěstounské péče, je běžný návrat dítěte do vlastní rodiny, existuje samozřejmě i bezpočet případů, a osobně se domnívám, že je jich většina, kdy děti zůstávají v pěstounské péči až do doby, kdy jsou schopny se sami o sebe postarat nebo do nabytí zletilosti.

Skupinová pěstounská péče je vykonávána v tzv. „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, které jsou pojaty jako velké pěstounské rodiny, které mají mnohdy i vlastní děti a mezi sebe přijmou 4-6 i více dětí, které vychovávají společně se svými vlastními. Dalším podobným zařízením jsou SOS dětské vesničky, vedené matkou – pěstounkou, která má na pomoc další osoby „tety“. Děti spolu s matkou bydlí v domečku, rodinu tvoří matka a zpravidla 6 a více dětí napříč věkovými skupinami a pohlavími. Skupina 10-12 takových domečků představuje Vesničku. Často se v takových rodinách vyskytují skupiny sourozenců, jejichž rodina z nějakého důvodu nemůže plnit svoji funkci.⁴³

⁴⁰ MENŠÍK, Jan. Poslanci schválili konec kojeneckých ústavů. *Novinky.cz* [online]. 6.8.2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/poslanci-schvalili-konec-kojeneckych-ustavu-40368341>

⁴¹ NOŽÍŘOVÁ: *Náhradní rodinná ...*, s. 19-23.

⁴² BUBLEOVÁ, Věduna, BENEŠOVÁ, Lucie. In: KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. s. 36-37

⁴³ BUBLEOVÁ, Věduna. In: KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. s. 18-20.

Naproti tomu autoři, kteří se podíleli na vzniku knihy Dobrý pěstoun, jako rozlišovací znak individuální a kolektivní pěstounské péče uvádí počet dětí svěřených do péče v jedné pěstounské rodině, kdy za individuální PP považují takovou rodinu do jejichž péče byl svěřen maximálně dvě děti. Za skupinovou PP označují takovou, kdy je do rodiny svěřeno více než dvě děti, jedná se o pěstounskou péči vykonávanou manželi, anebo jde o SOS dětské vesničky.⁴⁴

2.2. Pěstoun

„Kdo se má stát pěstounem, musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území České republiky a musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče“⁴⁵ tak je v ust. § 962 odst. 1 OZ charakterizována osoba pěstouna.

2.2.1. Záruky řádné péče

Zárukami řádné péče lze rozumět zejména svéprávnost, bezúhonnost a předpoklady na kladné výchovné působení a zajištění vhodného rodinného prostředí. Dále musí jít o osobu, jejíž věk a zdravotní stav nebude překážkou výkonu pěstounské péče.⁴⁶ Tyto aspekty jsou posuzovány v procesu zprostředkování pěstounské péče, k čemuž se dostanu v další části této kapitoly.

2.2.2. Bydliště

Dalším požadavkem je bydliště na území České republiky, ZSPOD konkretizuje a upozorňuje, že nejde pouze o administrativní přihlášení k trvalému pobytu, z čehož plyne, že nelze dítě svěřit do péče osobě trvale žijící v zahraničí. Domnívám se, že požadavek bydliště na území České republiky je snadno vysvětlitelný, z původní definice a předpokladů pěstounské péče jasně plyne, že se jedná o dočasný prostředek výkonu péče o dítě, počítá se s tím, že se dítě po určité době vrátí zpět do prostředí své biologické rodiny. Umístěním dítěte do péče na domácím území se zabrání odcizení s biologickou rodinou, které by mohlo mít neblahý vliv na dítě, jeho vývoj. V případě svěřením dítěte do péče osob žijících v zahraničí by nemuselo úspěšně docházet k naplňování jednoho z hlavních zájmů dítěte, za nějž nauka pokládá udržování kontaktu s biologickou rodinou. Dalším důvodem je nutnost dohledu státu nad výkonem pěstounské péče a pěstouny, který by byl značným způsobem ztížen, pokud

⁴⁴ NOVOTNÁ, Eva. In: Kolektiv autorů, *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 23

⁴⁵ Ust. § 928 odst. 1 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1144-1145.

by dítě pobývalo, po dobu průběhu péče, v zahraničí. Nicméně zákon nevylučuje, aby se pěstouny staly osoby s jiným než českým státním občanstvím, pokud se trvale zdržují na území České republiky. Pokud se pěstouni v průběhu výkonu pěstounské péče rozhodnout ze studijních nebo pracovních důvodů opustit Českou republiku, a přesunout se do ciziny s úmyslem trvale tam pobývat, bude nutný souhlas rodičů, neboť změna bydliště je jedna z významných záležitostí dítěte, o které mohou rozhodovat jen rodiče, případně lze nahradit tento souhlas rozhodnutím soudu. Je nutno dodat, že v případě, kdy dojde k přesunu do zahraničí ztrácí tak pěstouni nárok na výplatu dávek, jak stanovuje § 47t odst. 5 ZSPOD, protože tyto dávky se do zahraničí nevyplácí.⁴⁷

2.2.3. Souhlas pěstouna se svěřením dítěte do pěstounské péče

Souhlas pěstouna je nutností zejména z důvodu pozitivního působení na dítě a naplnění péče v souladu se zájmy dítěte. Dále nelze dítě svěřit do péče osoby proti její vůli. Souhlas je také nezbytností z procesního hlediska, neboť lze řízení související s pěstounskou péčí zahájit i bez návrhu.⁴⁸

2.2.4. Práva a povinnosti pěstouna

Práva a povinnosti osob vykonávajících pěstounskou péči nalezneme v OZ a ZSPOD.

Jádrem je osobní péče o dítě, která je podstatou smyslu a účelu dočasné péče o dítě, odebrané z přirozené rodiny. Pěstoun vykonává rodičovskou odpovědnost a správu jmění dítěte v rozsahu, která mu byla svěřena soudem, zejména zastupuje dítě v běžných záležitostech, v záležitostech významných rozhodují rodiče, případně uděluje souhlas soud, a to zejména v situacích, kdy došlo k rozporu mezi rodiči a pěstounem. Další povinností je tzv. informační povinnost pěstouna spočívající v nutnosti informovat rodiče o nutnosti jednat o podstatných záležitostech týkajících se dítěte, pokud rodič dítě již zastoupil, ale rozhodl tak, že to není v zájmu dítěte, může pěstoun/rodič/dítě navrhnout soudu změnu povinností a práv. tato situace může nastat i v případě, kdy je rodič nečinný, popřípadě neznámého pobytu.⁴⁹

Zajímavým, ale přesto zcela logickým je právo pěstouna být s nezletilým dítětem nepřetržitě v případě poskytování zdravotnických služeb, stejně tak má právo zvolit

⁴⁷ CILEČKOVÁ, In. MELZER, Filip, TÉGL Petr a kol., *Občanský zákoník: velký komentář*. 1. vydání. Svazek IV. §655-975 Praha: Leges. Komentátor. 2018. s. 1934-1935

⁴⁸ Tamtéž, s. 1935-1936

⁴⁹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1153

poskytovatele zdravotních služeb. V § 42 ZdravSI nalezneme výčet ustanovení konkretizující situace, kdy podle ZdravSI náleží pěstounovi postavení zákonného zástupce.⁵⁰

Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, příbuznými a osobami dítěti blízkými, tak stanoví ust. § 967 OZ. Ustanovení cílí zejména na výkon práva na styk rodiče s dítětem, který je velmi důležitou součástí rodičovské odpovědnosti, jejímž prostřednictvím může rodiče realizovat své rodičovství a udržovat vztahy dítěte s přirozenou rodinou. Stejně tak má dítě právo na styk i s dalšími členy rodiny a blízkými osobami, jež jsou součástí přirozeného rodinného prostředí dítěte, půjde zejména o sourozence, prarodiče apod.⁵¹

ZSPOD rozšiřuje práva a povinnosti pěstounů zejména ve vztahu ke státu. Jedná se o práva na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při výkonu péče o svěřené dítě, právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o dítě po dobu alespoň 14 kalendářních dní v kalendářním roce u dětí ve věku alespoň 2 roky, zprostředkování odborné psychologické či terapeutické péče alespoň jednou za 6 měsíců. Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v předmětné oblasti v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích a k tomu se váže právo na zprostředkování bezplatné možnosti zvyšování znalostí. Další povinností je umožnit sledování naplňování dohody o výkonu PP a spolupráce se zaměstnancem pověřeným sledováním vývoje dětí v PP. Poslední povinností a na to navazujícím právem je povinnost udržování a prohlubování sounáležitosti dítěte s blízkými osobami, pěstoun má právo na pomoc při plnění této povinnosti, spočívající např. v pomoci zajištění vhodného místa na uskutečnění styku oprávněných osob a dítěte. Ustanovení § 47b odst. 2 stanovuje další jednu z nejpodstatnějších povinností pro výkon PP, a to uzavření dohody o výkonu pěstounské péče, o té v další části.⁵²

2.3. Zprostředkování pěstounské péče

„Základním principem při zprostředkování NRP je vyhledání těch nejvhodnějších náhradních rodičů pro dítě, nikoli naopak.“⁵³

Právní úpravu procesu zprostředkování PP nalezneme v ZSPOD, konkrétně v ust. § 19-27. Zprostředkování můžeme označit za jakýsi proces napárování a přípravy

⁵⁰ Tamtéž, s. 1153

⁵¹ Tamtéž, s. 1155-1156

⁵² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ NOŽÍŘOVÁ, Jana, *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha. 2012. s. 62–63.

vhodného dítěte a vhodné rodiny nebo jednotlivce. Vnitrostátní zprostředkování a proces s tím spojený zajišťují KÚ, nicméně prvotní úkony procesu spadají do pravomocí OÚ s RP.⁵⁴ Mezi jednotlivé kroky řadíme vyhledání dětí, které potřebují zajistit péči ve formě náhradní rodinné péče; vyhledávání osob, které by byli vhodnými adepty, aby se stali pěstouny nebo osvojiteli; odbornou přípravu FO, které jsou vhodné k výkonu PP; ve výběru vhodného dítěte a vhodné rodiny a zprostředkování jejich seznámení. Všechny tyto jednotlivé kroky definuje § 19 odst. 1 písm. a) – d) ZSPOD. ZSPOD v § 4 odst. 1 ve spojení s § 19 odst. 2 stanoví, že se na procesu zprostředkování se mohou podílet pouze zákonem stanovené orgány a instituce mezi něž řadíme OÚ s RP, KÚ, MPSV, ÚMPOD, a od roku 2013 také ÚP – krajské pobočky a pobočka pro Prahu.⁵⁵

2.3.1. Žádost

Samotné zprostředkování se provádí pouze na žádost FO, která má zájem být zařazena do evidence žadatelů o zprostředkování PP. Žádost se podává u OÚ s RP podle trvalého pobytu žadatele. Žádost může podat FO, která splňuje podmínku bydliště na území České republiky, je občanem ČR, případně cizincem, který má nárok na sociální výhody podle předpisu EU a má povolen trvalý pobyt nebo přechodně pobývá na území České republiky nepřetržitě po dobu 365 dní.⁵⁶ V následně probíhajícím správním řízení o zařazení do evidence zájemců nejprve příslušný úřad shromáždí všechny podstatné údaje a dokumentaci o žadateli, zejména se jedná o osobní údaje, doklad o státním občanství, výpis z trestního rejstříku, zprávu o zdravotním stavu a údaje o ekonomických a sociálních poměrech, žadatel dává souhlas s dalšími kroky úřadu spočívající v zajišťování údajů potřebných pro zprostředkování. Na základě zjištěných informací vydá OÚ s RP stanovisko k žádosti o zprostředkování PP a usnesením postupuje kopii celé nashromážděné dokumentace včetně stanoviska příslušnému nadřízenému KÚ.⁵⁷

2.3.2. Odborné posuzování a příprava žadatelů

Krajský úřad pokračuje v postoupeném správním řízení a provádí odborné posouzení žadatelů spočívající v posouzení bezúhonnosti nejen žadatele, ale i osob

⁵⁴ BUBLEOVÁ, Věduna, *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2014. s. 24-25.

⁵⁵ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 288-294.

⁵⁶ BUBLEOVÁ: *Základní informace ...*, s. 24-25.

⁵⁷ PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 32-33

žijících ve společné domácnosti, případně manželském svazku.⁵⁸ Zákon jasně stanovuje, že pod pojmem bezúhonnosti spadají osoby, které nebyly odsouzeny za trestný čin proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte a jiné trestné činy, které by mohly mít neblahý vliv na výchovné působení pěstouna na dítě.⁵⁹

Dalším odborným posouzením je posouzení psychologické, které tvoří jedno ze stěžejních materiálů pro vydání rozhodnutí o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon NRP.⁶⁰ „*Budete pozváni k psychologickému posouzení, v němž budou shrnuty zkušenosti z vašeho života, vaše dětství, vaše manželství, jeho stabilita, vaše vlastnosti, rodičovské postoje, důvody, které vás vedou k přijetí opuštěného dítěte apod.*“⁶¹, tak charakterizuje Matějček proces psychologického posouzení.

Neméně podstatným je posouzení zdravotního stavu, kdy má žadatel povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu, sdělit svůj zdravotní stav a informace o svém ošetřujícím lékaři, případně adresu zařízení, kde se léčí. Posuzuje se, zda nebrání duševní, tělesný a smyslový stav dlouhodobé péči dítěte.⁶²

Následuje příprava zájemců o přijetí dítěte do PP, kterou KÚ organizuje a je podmínkou pro zprostředkování PP, žadatel musí absolvovat 48 hodin odborné přípravy, u žadatelů o PPPD tato příprava činí 72 hodin. Příprava poskytuje řadu podstatných informací důležitých pro přijetí dítěte a péči o něj a zároveň vytváří prostor pro ujasnění představ o dítěti, může se stát, že v průběhu přípravy někteří zájemci odstoupí od zamýšlené PP. Tato příprava doplňuje celkový obraz o žadatelích a poskytuje další detaily o připravenosti přijmout cizí dítě do péče.⁶³

2.3.3. Rozhodnutí

Po absolvování všech dílčích posuzování, poskytování údajů a odborných seminářích vydá KÚ správní rozhodnutí o zařazení nebo nezařazení do evidence pěstounů pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče. Pakliže žadatelé nesouhlasí s rozhodnutím mají možnost využít odvolání proti rozhodnutí. Stejně jako

⁵⁸ RYCHLIK, Daniel, HRBÁČKOVÁ, Eva. In: Kolektiv autorů, *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. 1. vydání. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. 2018. s. 32-35

⁵⁹ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ NOŽÍŘOVÁ, Jana, *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha. 2012. s. 50-51

⁶¹ MATĚJČEK, Zdeněk. In: KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání Praha: Portál, 2002. s. 23

⁶² BUBLEOVÁ, Věduna, *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2014. s. 26-29

⁶³ PAZLAROVÁ, Hana (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 35-37

vede KÚ evidenci pěstounů vede i evidenci dětí, které se nachází v situaci vyžadující svěření do péče. Výběr vzájemně vhodné rodiny a dítěte se odvíjí podle potřeb dětí a schopností budoucích pěstounů tyto potřeby naplnit. V případě nalezení vhodné kombinace dítě – pěstouni, osloví KÚ vybranou rodinu, předá jí dokumentaci dítěte a zprostředkuje osobní kontakt.⁶⁴

2.4. Vznik pěstounské péče

Vznik PP je podmíněn rozhodnutím soudu o svěření dítěte do péče, jedná se totiž o vážný zásah do života dítěte. Je považováno za nutné, aby o tak významné skutečnosti rozhodoval nezávislý a nestranný orgán, za nějž je považován soud.⁶⁵

Řízení o svěření dítěte do pěstounské péče není samostatně upraveno, rozhoduje se v rámci péče soudu o nezletilé upravené ust. § 446 písm. p) ZŘS, a to rozsudkem. Účastníkem řízení je pěstoun případně manželé pěstouni, dítě zastoupené kolizním opatrovníkem a biologičtí rodiče, kteří jsou účastníky pouze za situace, kdy jsou nositeli a vykonavateli rodičovské odpovědnosti.⁶⁶

Dalším podstatným krokem provázející vznik pěstounské péče je uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče, která byla do právního systému zakotvena novelou ZSPOD č. 401/2012 Sb., která nabyla účinnosti k počátku roku 2013. V ustanovení § 47b ZSPOD je vymezena povinnost uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče, jejímž obsahem je podrobnější úprava práv a povinností pěstounů vymezených v ust. § 47a ZSPOD.⁶⁷ Jedná se o veřejnoprávní smluvní závazek mezi pěstouny a jejich doprovázející organizací⁶⁸, kterou může být jak orgán státní správy – tedy OSPOD, tak nestátní nezisková organizace. Účelem je vymezení podpory rodinám, zvýšení kvality PP a zlepšení péče o ohrožené děti. Zákonnou úpravu nalezneme v ust. § 47a, který rozšiřuje a navazuje na úpravu práv a povinností pěstounů obsaženou v OZ. Dále v ust. § 47b ZSPOD vymezuje okruh osob pověřených k uzavření dohody o výkonu pěstounské péče a pojímá celý proces uzavírání takových dohod. V právním řádu jsou

⁶⁴ Pěstounská péče. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pecce#proceszprostredkovani>

⁶⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). 2016. s. 540

⁶⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka, a kol., *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Academia iuris (C.H. Beck). 2017. s.315

⁶⁷ FIDRMUCOVÁ, Anna, *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Academic papers. 2019. s. 116-117

⁶⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., zvláštní část. str. 68

zakotveny dva typy dohod, a to pro osoby pečující čili ty, které již mají rozsudek soudu o svěřením dítěte do péče, a pro osoby v evidenci, jimiž jsou osoby připravené na výkon PPPD.⁶⁹ Dohody o výkonu pěstounské péče, by měly být uzavřeny ve lhůtě 30 dní od nabytí právní moci rozhodnutí o svěřením dítěte do péče nebo rozhodnutí o zařazení osoby do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Uzavření probíhá z iniciativy OÚ s RP podle trvalého pobytu osoby v evidenci, pokud není ve výše uvedené lhůtě podpis uskutečněn, může příslušný OÚ s RP rozhodnout o úpravě práva a povinností rozhodnutím.⁷⁰

2.5. Dávky pěstounské péče

K výkonu PP neodmyslitelně patří nárok pěstounů na výplatu dávek pěstounské péče. Poskytování dávek je jedním z významných znaků odlišujících PP od jiných forem NRP. Tyto dávky byly zavedeny již zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, v jehož důvodové zprávě se můžeme dočíst následující *„Nedostatek dosavadního systému náhradní výchovy spočívá v tom, že v případech, kdy bylo nutno dítěti zajistit výchovu jiným občanem než rodičem, nebyl dán právní základ pro dostatečné hmotné zabezpečení takových dětí a současně pro přiznání odměny občanu, který se výchovy dítěte ujme.“*⁷¹, proto bylo rozhodnuto o příspěvku a nárokové platbě dítěti, které je svěřeno do PP, stejně jako o odměně pěstouna. Základní účelem těchto dávek je příspěvek na výdaje spojené s výchovou dítěte. Dávky mohou být opakující se nebo jednorázové, sloužící k řešení situací, které mohou během výkonu PP nastat.⁷²

*„Právní úprava dávek pěstounské péče, je od 1. ledna 2013 přesunuta ze zákona o státní sociální podpoře do zákona OSPOD, konkrétně do jeho hlavy II, označené Dávky pěstounské péče, ustanovení § 47e - § 47za.“*⁷³ Nárok na výplatu dávek pěstounské péče má pečující osobě a dítě od kalendářního měsíce, kdy se rozhodnutí

⁶⁹ PAZLAROVÁ, Hana (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 73-77

⁷⁰ BUBLEOVÁ, Věduna, *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2014. s. 31-33 ve spojení se zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁷¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 50/1973 Sb., všeobecná část. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Digitální depozitář* [online]. [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1971fs/tisky/t0023_01.htm#_d

⁷² Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., obecná část, str. 22

⁷³ FIDRMUCOVÁ, Anna, *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Academic papers. 2019. s. 128

soudu o svěření dítěte do předpěstounské péče, předběžné opatření o svěření dítěte do PPPD nebo rozsudek soudu o svěření dítěte do PP staly vykonatelnými.⁷⁴

Ustanovení § 47e ZSPOD vymezuje dávky PP, mezi které se řadí opakující se příspěvky jako příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, a jednorázově vyplácené příspěvky jako příspěvek při převzetí dítěte do péče, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení PP.⁷⁵ Výše konkrétních dávek jsou stanoveny fixními částkami, a nikoli jako násobek výše životního minima jako tomu bylo do konce roku 2012.⁷⁶

Dne 1.1.2022 nabyla účinnosti novela ZSPOD upravující dávky PP. Touto novelou došlo ke zrušení příspěvku při ukončení PP a k zavedení příspěvku při PP.⁷⁷ Největší změnou je právě zavedení při PP, který je postaven na roveň odměně pěstouna. Podstatou rozdílu těchto dvou dávek je skutečnost, zda pěstouni vykonávají pěstounskou péči zprostředkovanou či nezprostředkovanou. S pěstounskou péčí zprostředkovanou je navázána odměna pěstouna, s nezprostředkovanou PP je spojen příspěvek při pěstounské péči.⁷⁸

2.6. Zánik pěstounské péče

Ustanovení § 970 OZ stanovuje, že k zániku PP dochází nejpozději nabytím plné svéprávnosti dítěte, jinak jeho zletilostí. Zakotvení nejzazšího okamžiku ukončení PP nabytím zletilosti vychází z predikce, že je dítě schopno se postarat o své záležitosti.⁷⁹ Lze předpokládat, že nikoli všichni čerstvě zletilí a svéprávní jedinci jsou schopni se postarat sami o sebe, natož o své záležitosti, je proto namístě domnívat se, že důvody stanovení doby ukončení PP na 18 rok života jsou i finanční, neboť PP je financována

⁷⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1133-1334 ve spojení se ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2014. s. 683

⁷⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁶ FIDRMUCOVÁ, Anna, *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Academic papers. 2019. s. 128-129

⁷⁷ Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky. *Úřad práce ČR* [online]. Úřad práce ČR, 2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1#P%C5%99%C3%ADsp%C4%9Bvek%20p%C5%99i%20p%C4%9Bstounsk%C3%A9%20p%C3%A9%C4%8Di>

⁷⁸ MATYŠKOVÁ, Lenka. Vymezení pěstounské péče od 1. 1. 2022. *Šance dětem* [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vymezeni-pestounske-pece-od-1-1-2022>

⁷⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s.421-422 ve spojení s zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

státem a stát se tak zbaví povinnosti zajišťování veřejných dávek na zabezpečení pěstounské péče.⁸⁰

Mezi další důvody zániku PP řadí zákon úmrtí dítěte svěřeného do péče nebo pěstouna, a rozvod pěstounů. Ust. § 964 OZ uvádí, že v případech, kdy jsou děti svěřeny do společné péče pěstounů, u nichž později dojde k rozvodu, nebude takový rozvod schválen a svazek rozveden, dokud nebudou upraveny práva a povinnosti pěstounů na dobu po rozvodu. *„Otázkou zůstává, zda je opatrovnícký soud oprávněn svěřit dítě v době po rozvodu pěstounů do jejich střídavé péče. S ohledem na hlavní účel pěstounství, kterým je zajistit osobní péči o dítě, je na místě prostřednictvím soudního rozhodnutí určit nezletilému výlučného pěstouna, přičemž druhému z manželů pěstounská péče ve vztahu ke svěřenému dítěti zanikne. Není však vyloučeno, aby s ohledem na konkrétní okolnosti případu upravil soud právo na styk i s tímto druhým manželem ve smyslu ustanovení § 927.“*⁸¹ Pěstounská péče může být ukončena i předčasně soudním rozhodnutím v případě náhlé změny poměrů ve smyslu ust. § 969 OZ, tento způsob ukončení PP bude rozebrán v následujících kapitolách.

⁸⁰ FIDRMUCOVÁ: *Poručenství a jiné formy ...*, s. 140

⁸¹ FIDRMUCOVÁ: *Poručenství a jiné formy ...*, s. 140

3. Kontrola a zásah orgánu sociálně právní ochrany dítěte

V následující kapitole bude popsán systém dohledu nad pěstounskými rodinami vykonávaný skrze pracovníky OSPOD a případné možnosti, metody a zásahy OSPOD do výkonu a průběhu PP.

Pro účely této kapitoly je nutno vymezit pojem „řádná péče“, neboť její absence je prvotním důvodem pro zásah jakékoli složky státu na výkonu pěstounské péče. *„Zákon pojem řádná péče nijak nedefinuje ani nespecifikuje rozdíl mezi termínem péče přiměřená věku a řádná péče. Z kontextu lze péči přiměřenou věku dítěte chápat jako rozsah osobní péče, který je nezbytně nutný dítěti poskytovat, zatímco řádnou péčí je nutno chápat takový výkon povinností a práv vůči dítěti, jehož prostřednictvím jsou řádně zajišťována a chráněna veškerá práva a zájmy dítěte a uspokojovány veškeré jeho oprávněné potřeby. Nedostatek řádné péče tak může spočívat buď v úplné absenci zajištění a ochrany práv a zájmů dítěte, nebo v takovém výkonu povinností a práv vůči dítěti, který je z pohledu obecných společenských požadavků nedostačující nebo nekvalitní.“*⁸²

3.1. Kontrola pěstounské péče orgánem sociálně právní ochrany dítěte

Kontrola prováděna pracovníky OSPOD má zákonné zakotvení v ust. § 19 odst. 4 ZSPOD, ten konkretizuje intenzitu prováděných kontrol následovně: *„Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a vývoj dětí v předpěstounské péči. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností jsou přitom povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců péče nahrazující péči rodičů a předpěstounské péče, a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby nejméně však jednou za 6 měsíců, a to na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jména a příjmení zaměstnance, jeho další osobní údaje a vymezena činnost, kterou může tento zaměstnanec vykonávat.“*⁸³

Důvodová zpráva k ZSPOD vystihuje potřebu a smysl kontrol následujícím způsobem: *„Jedním z nejvhodnějších způsobů zajištění péče o dítě, o něhož nemůže*

⁸² ROGALEWICZOVÁ, Romana. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018 s. 137

⁸³ Ust. § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

*pečovat vlastní rodina je péče v jiné vhodné rodině. Přesto může dojít k tomu, že z různých důvodů není taková forma péče o dítě úspěšná, popř. právě v jednotlivých konkrétních případech takové péče se vyskytují problémy, které je třeba řešit. Proto se okresnímu úřadu ukládá, aby sledoval vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, a zaměstnancům okresního úřadu ukládá pravidelně takové rodiny navštěvovat.*⁸⁴ Jak tedy z výše uvedeného plyne, hlavním důvodem pravidelných kontrol pracovníků OSPOD, je dohled nad úspěšností péče a případné poskytnutí pomoci, při řešení nejrůznějších překážek.

Frekvence kontrol vykonávaných OSPOD čelila a stále čelí kritice, novelou ZSPOD bylo proto zakotveno ust. § 47b odst. 5, který nařizuje provádění dohledových kontrol v intervalu jednou za dva měsíce, tento dohled je vykonáván institucí, s níž rodina uzavřela výše zmiňovanou Dohodu o výkonu pěstounské péče.

Problematickým jevem napříč kontrolu pěstounské péče se zdá být možnost kumulace kontrolní a provázející funkce v jedné osobě – instituci. Jak již bylo zmíněno tato dohoda může být uzavřena jak s NNO, tak s OSPOD. V rámci dohody dochází k úpravě tzv. doprovázení pro pěstounské rodiny. *„Doprovázení má především podpůrnou funkci, na rozdíl od kontrolních úkolů, které má ve své kompetenci OSPOD. Z tohoto rozdělení vyplývají tři základní východiska: 1. Pouze rovnováha mezi podpůrnou a kontrolní složkou může zajistit kvalitní péči. 2. Spolupráce OSPOD a doprovázející organizace je pro zajištění kvalitní péče nezbytná. 3. Oddělení podpůrné a kontrolní funkce je pro zajištění rovnováhy klíčové. Z těchto východisek vyplývá, že pověřená osoba – doprovázející organizace, je v roli poskytovatele služeb, pěstouni a jejich děti pak v roli klienta. Tento stav je v případě doprovázení OSPOD prakticky nedosažitelný. Jestliže pracovníkovi OSPOD zůstává zákonem daná kontrolní funkce, nelze očekávat plnou důvěru a otevřenost ze strany pěstounské rodiny.*⁸⁵

Aktuální praxe ukazuje, že pokud je dohoda uzavřena přímo s OSPOD, potažmo obecním úřadem s rozšířenou působností, na jehož správním území má pěstoun trvalé bydliště, a poskytuje-li tento úřad také služby, na které má pěstoun nárok, nejsou tedy zajišťovány NNO, nemusí pěstoun vůči zaměstnancům OSPOD pociťovat takovou důvěru, aby se jim otevřeně svěřoval se svými problémy, které jej provází při výkonu pěstounské péče, aby ty mohly být včas řešeny. Vysvětlení je jednoduché: *„Jde o to,*

⁸⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., zvláštní část, str. 14

⁸⁵ PAZLAROVÁ, Hana ed., *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 83

že represivní pravomoci OSPOD na poli sociálně-právní ochrany dětí (např. možnost podat návrh k soudu na ukončení pěstounské péče) mohou představovat psychologickou bariéru pro to, aby jeho pracovníci byli klienty vnímáni v bezpečné partnerské rovině.“⁸⁶

V rámci dohledových návštěv vykonávaných jednou za dva měsíce dochází mimo jiné ke sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče. Tato setkání probíhají zejména v domácnosti pěstounů, ale sociální pracovník má možnost navštívit dítě ve vzdělávacím zařízení atp. Pro naplnění účelu těchto návštěv je nutné, aby měl pracovník možnost rozhovoru s pěstouny, dětmi, a v případě nutnosti i s biologickými rodiči. Z takových návštěv se předkládá OSPOD zpráva, a to v intervalu 1 za 6 měsíců, členové pěstounské rodiny, děti i biologičtí rodiče jsou s obsahem zprávy seznámeni a mohou předložit písemné stanovisko v případě nesouhlasu. Obsahem zprávy je postup naplňování dohody o výkonu PP a jeho další aspekty, jako např. individuální plán ochrany dítěte, dále události v životě pěstounské rodiny, řešení aktuálních a dlouhodobých témat a problémů.⁸⁷ Jsem názoru, že by sociální pracovníci měli klást důraz i na pozorování vzájemné, nejen verbální, komunikace, mezi dětmi a pěstouny. Jak vyplývá z literatury, děti se mnohdy nesvěří, že něco není v pořádku, ale můžeme vypožorovat proměnlivost v rámci vzájemných nonverbálních interakcí.

V případě, kdy je v rámci kontrol a dohledu zjištěna situace, která ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, kterou nejsou rodiče, případně osoby odpovědné za výchovu dítěte, schopny řešit je OSPOD povinen jim pomoci.⁸⁸ Jedná se o tzv. intervenční povinnost, při zvolení správných prostředků nápravy je nutné, aby na sebe jednotlivá opatření logicky navazovala, byla volena proporcionálně a systematicky, to znamená že by *„volená opatření měla být odvozena od míry ohrožení dítěte; a použité opatření musí být adekvátní řešené situaci.“⁸⁹*

⁸⁶ BARVÍKOVÁ, Jana. Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn. *Fórum sociální politiky* [online]. 2015, **2015**(1), 10-17 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/04/Barvikova-Jana-Faktory-selhavani-pestounske-pece-v-Ceske-republice-v-pozadi-nedavnych-legislativnich-zmen.-FSP_c.-1-2015.pdf

⁸⁷ LEXOŮVÁ, Jana, PAZLAROVÁ, Hana. In: PAZLAROVÁ, Hana ed., *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 92

⁸⁸ Zákon č. 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁹ ROGALEWICZOVÁ, Romana. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 65-69

3.2. Možné způsoby řešení

Pro řešení krizové situace je nutné, aby všechny zasahující organizace jednaly ve vzájemném souladu, zajistily multidisciplinární přístup a vytyčily si jasné cíle, těchto aspektů je zajištěno pomocí nástrojů sociální práce, mezi které řadíme vyhodnocování situace dítěte a rodiny, IPOD neboli individuální plán ochrany dítěte, který poskytuje opatření k zajištění ochrany dítěte, možnosti posílení funkce rodiny, pomoci rodině dítěte. V rámci IPOD se stanovuje časový plán pro provádění stanovených opatření.⁹⁰ a dále případové konference.⁹¹

Každé podezření, případně obvinění učiněné jednou ze stran, je nutno prověřit, i kdyby se mělo prokázat jako nepravdivé. První osobou, která s daným podezřením přijde do styku je sociální pracovník, jeho povinností je analyzovat příčiny podezření, a naplánovat postupy řešení, tak aby se situace neopakovala.

Pakliže se jedná o podezření na nejhorší formu špatného zacházení, je povinností nejen pracovníků OSPOD, ale i každého občana, takovou skutečnost hlásit. Tato oznamovací povinnost se vztahuje zejména na trestné činy proti životu a zdraví a sexuální trestné činy. Řešení takových situací je poměrně jednoznačné. „*V těchto případech pracovník okamžitě řeší situaci dítěte a hledá nejvhodnější řešení pro zajištění jeho bezpečnosti. Podle stavu dítěte se může jednat o zdravotnické zařízení, některé z krizových center nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.*“⁹²

3.3. Opatření sociálně – právní ochrany dítěte

V rámci třetí části ZSPOD jsou upraveny nástroje ochrany dítěte, a přestože zákon výslovně neuvádí možnosti využití těchto prostředků pro řešení nedostatků v pěstounské péči, lze z odkazů na ust. § 6 usoudit, že v použití v případě výchovy dítěte vykonávané jinou osobou, než rodiči je přípustné, a proto, ve spojení s ust. § 4a ZSPOD, lze ochranná a výchovná opatření použít i jako prostředek zásahu do výkonu pěstounské péče.

Mezi opatření sociálně – právní ochrany dítěte řadíme poradenskou činnost, výchovná opatření a opatření na ochranu dětí. Jejich použití se liší s ohledem na

⁹⁰ Individuální plán ochrany dítěte. *Knihovna NRP: Nadace J&T* [online]. Praha: Nadace J&T, 2013 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-dite/>

⁹¹ TRUBAČOVÁ, Klára. In. MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 150-154

⁹² PAZLAROVÁ, Hana (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 196

schopnost efektivní nápravy nastalé situace, a také na základě závažnosti řešeného problému.

3.3.1. Poradenská činnost

Úpravu poradenské činnosti nalezneme v ust. § 11 a 12 ZSPOD, kdy v ust. § 11 jsou upraveny možnosti poradenské činnosti pro rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte z jejich vlastní iniciativy, jde tedy zejména o výčet možností, jsou státní instituce povinny zajistit. Stran pěstounské péče jde zejména o přípravu pěstounů na převzetí dítěte do péče. Přímo s již vykonávanou pěstounskou péčí souvisí odst. 4, který zakotvuje povinnost organizování konzultací o výkonu pěstounské péče. Takové konzultace jsou minimálně jednou za kalendářní rok, ale stále jde o činnost na bázi dobrovolnosti⁹³.

Na rozdíl od výše zmíněného, ust. § 12 upravuje nařízení povinnosti využití odborné poradenské pomoci. Jde o donucovací kompetenci OSPOD, zasahující do rodinných vztahů, proto se nařizuje ve správním řízení formou rozhodnutí o uložení povinnosti. Z důvodu zachování proporcionality a subsidiarity používaných donucovacích prostředků, je nutné doporučení dobrovolného využití odborné pomoci.⁹⁴

Řízení se zahajuje pouze z moci úřední, ale každý je oprávněn podat podnět k zahájení řízení z moci úřední podle ust. § 42 SŘ, příslušnost k řízení upravuje jak návětí ust. § 12, tak ust. § 61 odst. 1 ZSPOD, které stanoví, že příslušným je obecní úřad s rozšířenou působností ve správním obvodu trvalého pobytu nezletilého dítěte.⁹⁵

Právní úpravou vymezená odborná poradenská činnost musí naplňovat znaky sociálního poradenství⁹⁶, které jsou upraveny v ust. § 37 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a mezi něž patří zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobní záležitostí. (zákon) Prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb., blíže specifikuje jednotlivé základní úkony, prováděné v rámci základních činností sociálního poradenství, což pro účely mé diplomové práce není podstatné, nicméně lze zkonstatovat, že pro účely nařízené odborné poradenské

⁹³ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 167

⁹⁴ ROGALWICZOVÁ, Romana. In: ROGALWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s.94-102

⁹⁵ KRÍSTEK, Adam. In: MACELA: *Zákon o sociálně-právní ochraně ...*, s.171

⁹⁶ Tamtéž, s. 171-173

činnosti je nutné aby, jednotlivé aspekty splňovaly definiční znaky a předpoklady sociálního poradenství. Je také nutno dodat, že odborná poradenská činnost není v rukou pouze státních orgánů, ale může být provozovaná i fyzickými a právníckými osobami, jejichž poskytované služby splňují předpoklady pro výkon sociálního poradenství.

Dalším nástrojem poradenské činnosti je možnost nařízení mediace, důvodová zpráva k ust. § 12 odst. 1 písm. c) říká: „*Odborná poradenská pomoc nemusí být poskytována jen poradenským zařízením, (...) ale rovněž externími odborníky pracujícími mimo rámec zařízení (např. (...) mediátor.*“⁹⁷

Zákon vymezuje tři důvody pro uložení povinnosti využití odborné poradenské činnosti:

- a to nezajištění dítěti odbornou poradenskou činností, ačkoliv je nezbytně potřebná a byla předem doporučena;
- neschopnost řešit výchovné problémy dítěte bez odborné pomoci, a to zejména při sporech o úpravě výchovy a styku s dítětem;
- a nevyužití možnosti odborné poradenské činnosti potřebné k vyřešení problémů rodiny a nereflektování na doporučení zajištění odborné pomoci poskytovateli takových služeb nebo mediátorem.⁹⁸

V prvním případě je nutno, aby bylo prokazatelné, že před zahájením řízení bylo doporučeno zajištění odborné pomoci, kterou odpovědné osoby nezajistily. „*Důvodem pro uložení povinnosti mohou být jak výchovné problémy dítěte, včetně např. záškoláctví, tak i nedostatky v péči na straně rodičů včetně nedostatků při obstarávání záležitostí domácnosti a rodiny (např. v oblasti hygieny či výživy apod.), či jen neschopnost rodičů řešit objektivní problémy, které dítě má.*“⁹⁹

V dalším případě dojde k uložení povinnosti odborné poradenské činnosti, z dikce zákona lze vyčíst, že se bude jednat spíše o případy aplikující se výhradně na rodinnou péči a nikoli na NRP, nicméně pokud je dítě svěřeno do péče jiných osob odpovědných za jeho výchovu, nastává problém v případě, kdy dojde k rozvodu manželů pěstounů, kteří mají dítě svěřené do společné pěstounské péče, potíží může působit zejména ust.

⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., zvláštní část, str. 40

⁹⁸ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ KRÍSTEK, Adam. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 174.

§ 964 odst. 2 OZ v němž je upravena nemožnost výkonu společné pěstounské péče po zániku manželství.¹⁰⁰

Posledním případem uložení povinnosti odborné poradenské pomoci je zejména snaha o využití všech prostředků sociálně-právní ochrany dítěte, než dojde k zásahu největšímu, a to odnětí dítěte z péče rodiny.¹⁰¹ Nicméně, jak plyne z dikce ustanovení i komentářové literatury ust. § 12 odst. 1 písm. c) nelze vztáhnout na úpravu NRP, jedná se totiž o pomoc ve snaze zabránit odejmutí dítěte z přirozeného rodinného prostředí, a nikoli z péče jiné osoby.

3.3.2. Výchovná opatření

*„Výchovná opatření představují soubor nástrojů, jimiž mohou obecní úřady obcí s rozšířenou působností nebo soudy zasáhnout v případě, kdy se ve výchově dítěte vyskytují zásadní nedostatky. Výchovu je v této souvislosti třeba chápat v širším slova smyslu, tedy jako celkovou péči o dítě.“*¹⁰² Zákonem vymezená opatření mají primárně zabránit dalšímu působení negativních vlivů na výchovu dítěte, s nimiž se nezletilí mohou setkat jak ze strany osob odpovědných za jeho výchovu, tak z vnějšího prostředí např. vzdělávacích nebo volnočasových zařízení.

ZSPOD vytyčuje čtyři základní výchovná opatření, napomenutí, dohled, omezení, povinnost využití odborné poradenské činnosti, opatření jsou ukládána s ohledem na dosavadní průběh případu, předchozí opatření a jejich dopad. *„Konkrétní výchovná opatření je třeba zvolit na základě specifík dané situace, s přihlédnutím k jeho pravděpodobné efektivitě a dopadu na dítě a jeho okolí. Je možné uložit i více výchovných opatření současně.“*¹⁰³

Prvním a zároveň nejmírnějším výchovným opatřením je napomenutí. Slovy zákona lze napomenout jak dítě, rodiče, tak osoby odpovědné za výchovu dítěte, potažmo narušitele řádné výchovy dítěte. Význam je především preventivní, a přestože se jedná o nejmírnější formu výchovného opatření, jde o nástroj, který by měl

¹⁰⁰ ROGALEWICZOVÁ, Romana In: a ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 101–103

¹⁰¹ KRÍSTEK, Adam. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 175

¹⁰² ROGALEWICZOVÁ, Romana In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 104

¹⁰³ PAZLAROVÁ, Hana. In: MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. 2016. s.125

napomínanou osobu přimět chovat se v souladu se zákonem, je napomenutí závazné.¹⁰⁴

Dalším možným nástrojem je dohled. „*Dohled na dítětem představuje kontrolu jeho chování a jednání, kontrolu faktorů, které dítěte ovlivňují, kontrolu prostředí, v němž se dítě pohybuje.*“¹⁰⁵ Je vykonáván zejména obecním úřadem s rozšířenou působností v součinnosti s institucemi, které navštěvuje ve svém každodenním životě, což v praxi znamená, že dané instituce podávají orgánům obecního úřadu s rozšířenou působností průběžné zprávy o chování dítěte.

Třetím zákonem upraveným výchovným opatřením je uložení omezení spočívající v zákazu činnosti, návštěv akcí, míst nebo zařízení, to vše je ukládáno s ohledem na zabránění působení negativních vlivů na dítě, jeho výchovu a jeho vývoj. Omezení nemusí být uloženo pouze dítěti, ale i osobám odpovědným za výchovu dítěte.

Posledním výchovným opatřením, které lze podle ZSPOD uložit, je povinnost využití odborné poradenské činnosti nebo povinnost účasti na prvním setkání se zapsaným mediátorem. Zahrnutí tohoto ustanovení do systému ZSPOD se zdá být poměrně nadbytečným a neúčinným, neboť vesměs stejnou povinnost lze uložit podle ust. § 12, který je celý zaměřen na uložení povinnosti využití služeb odborné poradenské činnosti. Jediným rozdílem je snad možnost uložení povinnosti setkání se zapsaným mediátorem, a také to, že zákon umožňuje uložení této povinnosti přímo dítěti.¹⁰⁶

3.3.3. Opatření na ochranu dětí

Další nástroje na ochranu dítěte nacházející se v nepříznivé situaci, která má negativní dopad na řádnou péči o něj a jeho řádný vývoj, nalezneme v ust. § 14 an. ZSPOD. Pro účely zásahu do pěstounské péče nemohou být logicky využity všechny popsané možnosti opatření na ochranu dítěte.

Jediným z možných nástrojů opatření na ochranu dětí, vhodných k využití při zásahu do pěstounské péče, je nařízení ústavní péče. Podmínky umístění dítěte do ústavní péče, tak jak jsou popsány v ust. § 971 odst. 1 OZ, téměř totožně kopírují důvody, za nichž by mělo být dítě svěřeno do pěstounské péče. Osobně se domnívám,

¹⁰⁴ Rozhodnutí městského soudu v Praze ze dne 27. 11. 2014, sp.zn. 7 A 321/2011-41, (publikováno ve sbírce rozhodnutí 3218/2015 Sb. NSS)

¹⁰⁵ ROGALEWICZOVÁ, Romana In: a ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 107

¹⁰⁶ KRÍSTEK, Adam. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 189-190

že je tato skutečnost poměrně nešťastná, neboť umístění dítěte do ústavní péče by mělo být prostředkem ultima ratio, proto bych očekávala podmínky pokrývající situace závažnějšího charakteru. Nicméně nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče může být na návrh obecního úřadu s rozšířenou působností umístěno do ústavní výchovy za předpokladu že, jsou jeho výchova a vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, byla již využita výše popsaná opatření ke sjednání nápravy, která nebyla účinná, a péče o dítě nemůže být vykonávána fyzickou osobou, a není možný návrat dítěte do biologické rodiny. Ústavní výchovu lze v jejím průběhu zrušit, a to zejména pro odpadnutí důvodu nařízení pěstounské péče, anebo protože jde výchovu dítěte zajistit svěřením do náhradní rodinné péče, většinou do pěstounské péče, ale k jiným pěstounům než těm původním.¹⁰⁷

3.3.4. Návrh na předběžné opatření v případě nedostatku péče

Dalším z možných nástrojů je ust. § 16 ZSPOD a zde upravený návrh na vydání předběžného opatření v případech: „*Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen...*“¹⁰⁸ a dále v situacích, kdy je dítě vystaveno tělesnému nebo duševnímu násilí ze strany rodiče nebo jiné osoby, která s dítětem žije ve společné domácnosti, za takovou lze považovat pěstouna. „*Nejčastěji se jedná o případy naprostého zanedbání péče o dítě, týrání dítěte nebo zneužívání dítěte.*“¹⁰⁹

V případech výše popsaných je povinností každého jedince, který přichází do styku s nezletilým dítětem nahlásit takové, byť i podezření, příslušnému OSPOD, který bezodkladně podá návrh na předběžné opatření zabráňující v setrvání dítěte v nevyhovujícím prostředí.

Prvním krokem, který je učiněn v případech vydávání předběžného opatření je zajištění neodkladné péče pro ohrožené dítě, což zajišťují obecní úřady, které dále informují OSPOD obecních úřadů s rozšířenou působností, a ty podávají návrh na vydání předběžného opatření k příslušnému soudu. Zajištění neodkladné péče je nutné zejména z důvodu, aby dítě neutrpělo závaznější újmu. Předběžné opatření trvá

¹⁰⁷ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 220-222

¹⁰⁸ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., obecná část. str. 12

po dobu jednoho měsíce a soud je povinen rozhodnout do 24 hodin od podání návrhu, jde tedy o okamžitý, ale pouze dočasný způsob řešení nastalé situace.¹¹⁰

V případě ust. § 16 odst. 2 a zásahu proti domácímu násilí, je nutné podotknout, že dítě nemusí být nutně primární obětí, ale i sekundární. Z mnohých kazuistik vyplývá, že osoby, které byly svědky domácího násilí páchaném na jejich sourozencích, rodiči nebo pěstouny, má mnohé negativní dopady na jejich další život, následky zejména psychologického rázu. Jak z komentářové literatury vyplývá rozdíl mezi návrhem na vydání předběžného opatření ve věci domácího násilí, které postihuje partnery, a návrhem na vydání předběžného opatření ve věci domácího násilí na dítěte je tak marginální, až je to překvapující. Následky, které z vydání předběžného opatření plynou jsou pro agresora stejné, nehledě na to, zda je obětí dítě, partner, případně osoba s ním žijící ve společné domácnosti. Domnívám se že pouhé udělení zákazu zdržování se v oblasti bydliště dítěte, popřípadě zákaz styku s dítětem jsou řešeními nedostatečnými a neúčinnými, a to ať se jedná o děti biologické nebo svěřené do péče jiné osoby rozhodnutím soudu. Přestože je odebrání dítěte z rodinného prostředí, nebo prostředí rodinu nahrazující, obrovským zásahem do práv všech zúčastněných, jsou situace jako domácí násilí páchané na dětech, kdy by měla jít práva a blaho rodiny stranou, a jediným cílem právní úpravy by měla být ochrana nejzranitelnějších obyvatel této země.

¹¹⁰ ROGALEWICZOVÁ, Romana a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 756

4. Zásah soudu do výkonu pěstounské péče

Jakýkoliv zásah soudu do výkon pěstounské péče je prostředkem ultima ratio, dochází k němu až v situacích, kdy jsou bezúspěšně vyčerpány nástroje k narovnání a zlepšení péče, případně vztahů v NRP. Existují ale situace, kdy je zásah soudu a rozhodnutí o zrušení PP nutným a prvním krokem, jde o rozličné situace, nikoli však vždy negativního rázu.

O zásahu soudu do výkonu pěstounské péče se obecně dočteme v ust. § 969, který říká, že *„Dojde – li k podstatné změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči a pěstounem v podstatné záležitosti týkající se dítěte, může dítě, rodič nebo pěstoun navrhnout soudu změnu práv a povinností, zrušení pěstounské péče nebo jiné rozhodnutí.“*¹¹¹ Účelem citovaného ustanovení je zejména snaha řešit krizi v náhradní rodině, dokud řešitelná je, a umožnit vytvoření prostoru pro nápravu přirozené rodiny.¹¹²

K podstatné změně poměrů může dojít jak na straně biologické rodiny, tak na straně pěstounů nebo dítěte¹¹³, za podstatnou změnu poměrů se považuje zejména obnovení schopností a možností biologických rodičů pečovat o své dítě, změna ve výchovných schopnostech a možnostech pěstouna, který nemusí být nadále schopen zastávat výchovu, také se může jednat o změnu ve vztazích mezi pěstounem a dítětem¹¹⁴, jak byl výše uvedeno, pro odhalení a řešení těchto změn jsou zavedeny pravidelné kontroly OSPOD, a série nástrojů sloužících ke zdárnému zlepšení vztahů v náhradní rodině. Další podstatnou změnou poměrů může být i neshoda mezi pěstounskými rodiči a biologickými rodiči ve věcech týkajících se dítěte, která může vyústit v nové upravení práv a povinností pěstouna.¹¹⁵

Možným zásahem soudu do výkonu pěstounské péče je její zrušení. Pazlarová vytyčuje nejčastější důvody a iniciátory zrušení pěstounské péče *„1. Nejčastěji je u nás pěstounská péče zrušena na návrh pěstounů. V těchto případech se často jedná o vyústění dlouhodobého stavu, kdy je pro rodinu obtížné zvládnout výchovu dítěte, příp.*

¹¹¹ Ust. § 969 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 246

¹¹³ CILEČKOVÁ. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol., *Občanský zákoník: velký komentář*. 1. vydání. Svazek IV. §655-975 Praha: Leges. Komentátor. 2018. s.1949-1951.

¹¹⁴ BARTONIČKOVÁ, Irena. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol., *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2019. s. 1006.

¹¹⁵ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1158-1159.

*chování dítěte má negativní vliv na členy rodiny, zejména na další vlastní i svěřené děti. 2. Zrušení péče může rovněž navrhnout OSPOD, pokud na základě svých poznatků uzná, že další péče není v nejlepším zájmu dítěte. Může se jednat o nedostatečnou péči pěstounů o dítě, nevhodné výchovné postupy apod. 3. Pokud není s péčí spokojeno dítě, může návrh na zrušení podat jeho zákonný zástupce (rodič, opatrovník nebo poručník) nebo po dohodě navrhne zrušení OSPOD. Dítě má právo vyjádřit se ke svojí situaci a jeho názor by měl být s přihlédnutím k věku a stavu vyslyšen.*¹¹⁶

Dalším, již zmíněným důvodem zrušení pěstounské péče rozhodnutím soudu, je možnost dítěte vrátit se do své biologické rodiny. Mnoho autorů zabývajících se pěstounskou péčí zapomíná je jedním z jejích hlavních pojmových prvků je dočasnost, a uvádí návrat dítěte k biologické rodině mezi neúspěšnou péčí – totiž i návrh OSPOD na zrušení PP pro nenaplnění nejlepšího zájmu dítěte, může znamenat, že se dítě vrací zpět ke své biologické rodině, která je schopna se o něj starat a dojde k naplnění pravého významu nejlepšího zájmu dítěte.

4.3. Rozhodnutí o změně práv a povinností

Mezi hlavní a klíčové pilíře PP patří snaha o udržování a prohlubování kontaktu a vztahů mezi dětmi a biologickými rodiči, může tedy velice snadno dojít k situaci, kdy vyvstanou neshody mezi rodiči a pěstouny. Pokud se taková neshoda nebo podstatná změna poměrů týká jen obsahu vztahů, tedy obsahu a rozsahu práv a povinností, které obě strany k dítěti mají a vykonávají, mohou tyto osoby navrhnout úpravu práv a povinností pěstouna, popřípadě i rodiče. Lehce může tedy dojít k situaci, kdy pěstounů bude na úkor biologických rodičů rozšířena oblast práv o např. zastupování dítěte v podstatných věcech nebo rozšířen rozsah správy jmění dítěte pěstounem. Naopak může dojít k omezení práv a povinností pěstounů ve prospěch rodičů.¹¹⁷

4.4. Zrušení pěstounské péče

Jedná se o situace, kdy může dítě, rodič, pěstoun nebo OSPOD podat návrh na zrušení pěstounské péče. Předchozí právní úprava, zákon o rodině, zavedla zrušení pěstounské péče vždy v situaci, kdy je návrh podán pěstounem. Lze předpokládat, že

¹¹⁶ PAZLAROVÁ, Hana (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál. 2016. s. 121

¹¹⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1158–1159

v takovém případě nemá pěstoun zájem o pokračování v péči o dítě, a není tak nejlepším zájmem dítěte v takovém prostředí setrvávat.

Rodiče mohou dítě požadovat zpět do své péče, tomu je vyhověno, pokud je takový postup v souladu s nejlepším zájmem dítěte, není neobvyklé, že soud zruší pěstounskou péči, ale dítě do péče biologické rodiny nesvěří, místo toho rozhodne o umístění do jiné z forem náhradní rodinné péče, potažmo o umístění o ústavní výchovy.¹¹⁸

4.5. Neshoda v podstatných záležitostech

„Podstatné záležitosti jsou takové, které se týkají výchovy dítěte, v širším slova smyslu, rozhodování o vzdělání nebo pracovním uplatnění dítěte, při zastupování dítěte v právním jednání a při správě jmění dítěte.“¹¹⁹

V případě rozporu mezi pěstounem a rodičem ve výše uvedených záležitostech může jedna ze stran podat návrh na změnu práv a povinností pěstouna případně i návrh na zrušení pěstounské péče. O podstatných záležitostech rozhoduje ten, kdo má nebo vykonává rodičovskou odpovědnost, proto pěstoun zásadně v podstatných záležitostech dítěte nerozhoduje, ale může mu být soudem rozšířen okruh práv a povinností i o tuto rozhodovací pravomoc. Výše zmíněné osoby se mohou domáhat rozhodnutí soudu, ale poté co se bezúspěšně snažily o dohodu ohledně takové záležitosti týkající se dítěte. S ohledem na ustálenou praxi soudů lze předpokládat, že soud může rozhodnout jak o změně rozsahu práv a povinností, tak nahradit rozhodnutí rodiče, svým vlastním rozhodnutím, v dané situaci bude rozhodujícím faktorem, zda bude výkon povinnosti či práva jednorázový nebo opětovný. Účelem je i preventivní působení rozhodování soudu na vztahy pěstouna a rodičů dítěte, tímto způsobem lze upravovat i vztahy do budoucna.¹²⁰

Mezi aktivně legitimované jedince, kteří mohou podat návrh na úpravu v případě neshody patří i samotné dítě, napříč právní úpravou je kladen důraz na aktivní účast dítěte, s ohledem na rozsah jeho rozumové a volní vyspělosti, v řízeních, která se jej

¹¹⁸ BARTONÍČKOVÁ, Irena. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol., *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2019. s. 1006.

¹¹⁹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck. Velké komentáře. 2020. s. 1159.

¹²⁰ Tamtéž s. 1158-1159, ve spojení s ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2014. s. 706-707.

přímo dotýkají. Nicméně se nabízí otázka, zda může být řízení zahájeno na návrh dítěte i v případě neshody mezi ním a pěstouny. Zpráva vypracovaná neziskovou organizací LUMOS z roku 2020 ukazuje, že největší počet ukončení PP na návrh jedné ze stran z důvodu neshody nastává okolo 13-15 roku dítěte¹²¹, tedy v okamžiku, kdy se dospívající jedinec bouří a vzpírá autoritám. Odpovědí může být následující: „*Je zdůrazněno právo dítěte domáhat se rozhodnutí soudu, ovšem pouze v případě, že dojde k neshodě mezi pěstouny a rodiči. Z ustanovení nelze dovolit, že by se dítě mohlo domáhat rozhodnutí soudu v situacích, kdy dojde k neshodě mezi dítětem a pěstouny, případně pokud se pěstouni i rodiče v rozhodování o podstatné náležitosti dítěte shodnou, ale dítě s takovým rozhodnutím nesouhlasí.*“¹²²

4.6. Soudní výchovná opatření

Aplikace ust. § 13a ZSPOD, a tedy soudní nařízení výchovného opatření, nastává v situaci, kdy byla zjištěna okolnost vykazující znaky nedostatku řádné péče a opatření nařízená OSPOD nevedla k nápravě. Jedná se o situace, kdy je nutné odejmout dítě z péče jak rodiny, tak jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, a tedy i pěstounů.

Protože se jedná o jeden z největších zásahů do rodinného prostředí, případně prostředí rodinu nahrazující, musí o něm rozhodovat soud, a to pouze v situacích, kdy je to nezbytně nutné a pokud byly vyčerpány všechny možné prostředky nápravy, zejména využití preventivní a poradenské činnosti, a dále výchovných opatření, která jsou definována v ust. § 11, § 12 a § 13 ZSPOD. Řízení je zahajováno na návrh pracovníka OSPOD podle ust. § 14 odst. 1 písm. g).¹²³ „*Pracovník obecního úřadu s rozšířenou působností stojí v případě závažného ohrožení zájmů dítě před složitým rozhodnutím, zda ponechat dítě v péči rodičů nebo jiných osoby odpovědných za jeho výchovu, pokud tato péče není dostatečná nebo dokonce způsobuje ohrožení dítěte, nebo dítě z péče těchto osob odejmout a umístit je do zařízení, čímž bude dítě vytrženo ze známého prostředí, bude odděleno od svých blízkých, a tím vystaveno traumatické situaci.*“¹²⁴ Proto je nutné, aby vyhodnocování situace bylo prováděno pečlivě a

¹²¹ Výzkumná zpráva neziskové organizace LUMOS, zveřejněná 21. 05. 2020

¹²² CILEČKOVÁ. In: MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol., *Občanský zákoník: velký komentář*. 1. vydání. Svazek IV. §655-975 Praha: Leges. Komentátor. 2018. s.1950

¹²³ ROGALÉWICZOVÁ, Romana In: a ROGALÉWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 113-124

¹²⁴ MATOUŠEK, Oldřich. In: MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. 2016. s. 67

s rozvahou. Jedním z legitimních důvodů je neschopnost rodiče, či jiné osoby odpovědní za výchovu dítěte, zabránit násilí páchanému na dítěte osobou, s níž sdílí společný obydlí.¹²⁵

Jak samo ust. §13a odst. 1 naznačuje, důvody pro udělení soudního výchovného opatření nemusí nutně spočívat v nedostatku na straně osob odpovědných za výchovu dítěte, ale i v případech nedostatků v chování dítěte, které se nepodařilo napravit. Proto je v ust. § 13a odst. 1 písm. a) možnost volby mezi zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc a střediskem výchovné péče. Zařazení dítěte do střediska výchovné péče bude využito v situacích, kdy je sledovaným výsledkem zmírnění a předcházení dalšího vývoje negativních projevů chování, odstraňování příčin a zmírňování důsledků vzniklých poruch chování. Současně tato střediska poskytují pomoc i osobám odpovědným za výchovu dítěte, takže nedochází ke kompletnímu odtržení dítěte od jeho přirozeného prostředí.¹²⁶

Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou svěřovány děti, jejichž dlouhodobě nepříznivá situace spočívá zejména v nedostatku řádné péče, ohrožení či narušení jeho řádného vývoje; ocitly se bez péče přiměřené jejich věku; byly tělesně či duševně zneužívané nebo týrané; nebo se ocitly v prostředí či situaci, která vážným způsobem ohrožuje jejich základní práva, nedaří se je umístit do NRP případně jim pomoci využitím jiných výchovných opatření, nebo jsou v jedné z forem NRP umístěny a přesto nastaly výše zmíněné situace, ale předpokládá se její zlepšení.¹²⁷

V případě, kdy to vyžadují okolnosti zdravotního stavu dítěte nebo jeho specifické potřeby, zákon umožňuje nařízení péče v domově pro osoby se zdravotním postižením nebo u poskytovatele zdravotních služeb.

Zmiňované předběžné opatření je dočasného charakteru, zákon stanovuje dobu trvání v délce 3 měsíců, s možností prodloužení, ale nepřetržitá doba pobytu dítěte v zařízeních nesmí přesáhnout 6 měsíců. Pokud není 6 měsíců dostatečná doba na

¹²⁵ ROGALEWICZOVÁ, Romana In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s.116

¹²⁶ KRÍSTEK, Adam. In: MACELA, Miloslav a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). 2019. s. 203-204

¹²⁷ ROGALEWICZOVÁ, Romana In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s.118-119

nápravu nedostatků ve výchově nebo chování dítěte, soud nařídí ústavní výchovu nebo se dítě vrátí do péče osoby odpovědných za jeho výchovu.¹²⁸

¹²⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana In: a ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1. vydání V Praze: C.H. Beck. Beckova edice komentované zákony. 2018. s. 121-122

Závěr

Tématem mé diplomové práce byly limity zásahu státu do výkonu pěstounské péče.

Cílem diplomové práce bylo nalézt a popsat možnosti a nástroje soudů a orgánu OSPOD při zásahu do výkonu pěstounské péče v případě zjištěných nedostatků poskytované péče, výchovy svěřených dětí.

Za účelem dosažení cíle diplomové práce byly formulovány následující výzkumné otázky.

1. Jaké jsou možnosti zásahu orgánu OSPOD do výkonu pěstounské péče?

V rámci výkonu pěstounské péče dochází k pravidelným kontrolám v rodinách. Tyto kontroly jsou prováděny jak orgány OSPOD, tak doprovázejícími organizacemi, s nimiž pěstounské rodiny uzavírají Dohodu o výkonu pěstounské péče podle ust. § 47b ZSPOD. V rámci pravidelných kontrol, které probíhají v prostředí, kde děti vyrůstají, ve vzdělávacích, případně volnočasových institucích, zjišťují sociální pracovníci, zda dochází k řádnému naplňování IPOD a potřeb nejen dítěte, ale i pěstounů. V případech podezření na nedostatek řádné péče, nenaplňování některých z práv a povinností pěstounů má OSPOD možnost užití několika prostředků k nápravě situace. Jde zejména o změnu hlavních bodů péče definovaných v IPOD, nabídnutí možnosti konzultace s psychologem, terapie, případně setkání s mediátorem. V případech, kdy jsou tato opatření nedostatečná nebo neúčinná, může OSPOD zvolit některé z opatření sociálně – právní ochrany, a to např. preventivní a poradenskou činnost podle ust. § 11–13 ZSPOD, pod kterou spadá možnost poradenské činnosti nebo výchovná opatření, která mají pomoci napravit negativní vlivy v pěstounských rodinách bez toho, aniž by muselo dojít k drastičtějším opatřením. Dalším možným nástrojem je využití opatření na ochranu dětí podle ust. § 14–17 ZSPOD. Užití těchto opatření musí být na návrh OSPOD schváleno soudem. Tato opatření se využívají i v případech, kdy dojde k narušení vztahů mezi pěstouny a svěřenými dětmi, ovšem za předpokladu, že jsou vazby obnovitelné.

V případech ust. § 16 ZSPOD ve spojení s ust. § 924 OZ, tedy v situacích, kdy sociální pracovník prověřil podezření nedostatku řádné péče nebo projevů domácího násilí, které se ukázalo jako pravdivé, je uložena do rukou pracovníků OSPOD pravomoc k podání návrhu předběžného opatření na ochranu dítěte před domácím násilím. Stejně tak v případech prokázané nedostatečné péče a ohrožení nebo

narušení vývoje a zájmu dítěte, jsou sociální pracovníci povinni podat návrh na předběžné opatření pro dočasnou úpravu jeho poměrů.

2. Jaké jsou možnosti zásahu soudů do výkonu pěstounské péče?

Zásahy soudů do výkonu pěstounské péče, jsou prostředky ultima ratio, používané v situacích, kdy jsou vazby narušeny natolik, že i přes užití zákonem nabízených prostředků, není naděje, že by mohlo dojít k obnovení vztahů. Soud je jediným orgánem, kterým má pravomoc zasáhnout do výkonu pěstounské péče, tak že může dojít až k jejímu zrušení. Důvody pro zrušení pěstounské péče mohou být různorodé, ty zákonem definované nalezneme v ust. § 969 OZ. Dalším možným zákonným zásahem soudu do výkonu pěstounské péče je udělení soudního výchovného opatření podle ust. § 13a ZSPOD. Lze konstatovat, že soud zasahuje do výkonu pěstounské péče pouze v situacích, kdy je nevyhnutelné odejmutí dítěte z péče anebo je nutné, aby došlo k podstatné změně práva a povinností mezi zúčastněnými stranami. Takové prostředky mohou být zvoleny v souladu s ustanoveními OZ nebo ZSPOD.

V případě změny poměrů nebo při neshodách mezi rodiči a pěstouny, v situacích týkajících se podstatných záležitostí dítěte, tak jak je popsáno v kapitole 4.3., bude soud postupovat, vždy dle ust. § 969 OZ, a to na návrh dítěte, rodiče či pěstouna. K soudem nařízenému výchovnému opatření podle ust. § 13a ZSPOD se přistupuje v případech nedostatečné péče o dítě, nebo při nedostatku v chování dítěte, které se nepodařilo napravit za pomoci předchozích opatření. Takové výchovné opatření spočívá zejména v rozhodnutí o umístění dítěte do střediska výchovné péče, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.

Závěrem lze konstatovat, že právní řád České republiky upravuje soubor systematicky seřazených opatření, která v případě potřeby mohou zajistit bezprostřední a subsidiární zásah do výkonu pěstounské péče. Bohužel neexistuje dostatek zpráv a statistik z nichž by se dala vyčíst četnost užití zákonných opatření, ani jejich úspěšnost.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že cíle diplomové práce byly naplněny.

Bibliografie

Monografie

- ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. 1. vydání. Praha: Portál s.r.o., 2001, 119 s.
- BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 60 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s.
- FIDRMUCOVÁ, Anna. *Poručenství a jiné formy péče o dítě*. 1. vydání Praha: Wolters Kluwer, Academic papers, 2019, 222 s.
- GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Grada, Psyché (Grada). 2008, 144 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, Academia iuris (C.H. Beck), 2017, 355 s.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 5. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Právnícké učebnice (Aleš Čeněk), 2016, 810 s.
- Kolektiv autorů. *Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018, 266 s.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 155 s.
- KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004, 167 s.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1.vydání. Praha: Portál, 1999, 183 s.
- MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 166 s.
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2012, 94 s.
- PAZLAROVÁ, Hana (ed.). *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. 1. vydání. Praha: Portál, 2016, 255 s.

- PURVIS, Karyn B., a kol. *Dítě v nové rodině*. 1. vydání. Praha: Grada, 2013, 252 s.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003, 197 s.
- SOBOTKOVÁ, Irena, OČENÁŠKOVÁ, Veronika. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. 1. vydání Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 197 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, Teoretik, 2013, 302 s.
- TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, Právo prakticky, 2018, 151 s.
- ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012, 197 s.

Komentáře

- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, Velké komentáře, 2020, 1256 s.
- MACELA, Miloslav a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, Komentáře (Wolters Kluwer ČR), 2019, 869 s.
- MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. 1. vydání. Praha: Leges, Komentátor, 2018, 2064 s.
- PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, Beckova edice komentované zákony, 2019 s.
- ROGALEWICZOVÁ, Romana a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 1 vydání. V Praze: C.H. Beck, Beckova edice komentované zákony, 2018, 756 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, Komentáře (Wolters Kluwer ČR), 2014, 752 s.

Právní předpisy

- Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

- Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění zákona č. 160/1995 Sb.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský řád soudní, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Důvodové zprávy

- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanská zákoník
- Důvodová zpráva k zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony
- Důvodová zpráva k zákonu č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči
- Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Články v elektronické podobě

- BARVÍKOVÁ, Jana. Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn. *Fórum sociální politiky* [online]. 2015, č.1, [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/04/Barvikova-Jana-Factory-selhavani-pestounske-pece-v-Ceske-republice-v-pozadi-nedavnych-legislativnich-zmen.-FSP_c.-1-2015.pdf
- LUXOVÁ, Lucie. Historický exkurz do právní úpravy pěstounské péče. [online]. *epravo.cz*, 28.01.2015 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/historicky-exkurz-do-pravni-upravy-pestounske-pece-95911.html>
- MATYŠKOVÁ, Lenka. Vymezení pěstounské péče od 1. 1. 2022. *Šance dětem* [online]. Obecně prospěšná společnost Sirius, 2022 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vymezeni-pestounske-pece-od-1-1-2022>

- MENŠÍK, Jan. *Poslanci schválili konec kojeneckých ústavů*. Novinky.cz [online]. 2021, novinky.cz, 6.8.2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/poslanci-schvalili-konec-kojeneckych-ustavu-40368341>

Rozhodnutí soudu

- Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 27. 11. 2014, sp.zn. 7 A 321/2011

Další zdroje

- BODO NOVOTNÁ, Adéla, PATOČKOVÁ, Lenka. *Manuál pro pěstouny, Vnitřní směrnice č. 01/2021 o právech a povinnostech pěstounů provázených Děti patří domů, z.s., příloha č.2 k dohodě o výkonu pěstounské péče*. [online]. detipatridomu.cz. [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.detipatridomu.cz/wp-content/uploads/2021/01/MANUAL-PRO-PESTOUNY-Vnitri-smernice-c.-01_2021-o-pravech-a-povinnostech-pestounu-provazenyh-Deti-patri-domu-z.-s..pdf
- Co když se to nepovede. Právo na dětství [online]. pravonadetstvi.cz [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/aktuality/co-kdyz-se-to-nepovede-revizni-setkani-jako-nastroj-prevence-pripadu-neuspesne-zprostredkovane-ci-predcasne-ukoncene-pestounske-pece.html>
- Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky. Úřad práce ČR [online]. Úřad práce ČR, 2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1#P%C5%99%C3%ADsp%C4%9Bvek%20p%C5%99i%20p%C4%9Bstounsk%C3%A9%20p%C3%A9%C4%8Di>
- Individuální plán ochrany dítěte. Knihovna NRP: Nadace J&T [online]. knihovnanrp.cz, 2013 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Statistiky [online]. mpsv.cz [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>
- OSPOD a doprovázející organizace v životě pěstounské rodiny. Kdo zastává, jakou funkci? Rozum a cit [online]. pestouni-rac.cz [cit. 2021-11-25]. Dostupné

- z: <https://www.pestouni-rac.cz/stranka/ospod-a-doprovazejici-organizace-v-zivote-pestounske-rodiny/>
- PALEČEK, Jan. Náhradní rodinná péče v České republice v reflexi pracovníků nestátních neziskových organizací a orgánů sociálně-právní ochrany dětí v roce 2015: Výzkum [online]. nahradnirodina.cz. [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/nahradni-rodinna-pece-v-cr-v-reflexi-pracovniku-nno-a-ospod-v-roce-2015.pdf>
 - Pěstounská péče. Středisko náhradní rodinné péče: Nejlíp je mi doma [online]. nahradnirodina.cz [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece#proceszprostredkovani>
 - Předčasně ukončená pěstounská péče: Selhává pěstounská péče v České republice – výzkumná zpráva. LUMOS [online]. wearelumos.org, 2020 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Lumos_ZPRAVA_predcasne_u_koncen_i_pp.pdf

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá zjišťováním limitů zásahu státu do výkonu pěstounské péče. První kapitola pojednává o vymezení náhradní rodinné péče a jejích jednotlivých institutech, zakotvených v občanském zákoníku. Druhá kapitola vymezuje pojem pěstounské péče, druhy pěstounské péče, charakterizuje osobu pěstouna, jeho práva a povinnosti, popisuje proces zprostředkování pěstounské péče, způsoby jejího vzniku a zániku. Třetí kapitola analyzuje možnosti a nástroje, které mohou být použity pracovníky orgánu sociálněprávní ochrany dětí v případě, kdy je nutný zásah do pěstounské péče. Čtvrtá kapitola obsahuje analýzu možnosti užití prostředků pro zásah soudu do výkonu pěstounské péče.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, zásah do pěstounské péče, občanský zákoník, zákon o sociálně právní ochraně dětí, orgán sociálně právní ochrany dětí.

Summary

The aim of this diploma thesis is state limitation and foster care. First chapter defines substitute family care and its institutes, that are protected by the Civil Code. Second chapter contains definition of foster care, types of foster care, characterizes personal traits of foster parent, their rights, and obligations, describes arrangements process of becoming a foster parent, and types of creation and termination of foster care. Third chapter analyses possibilities and law tools that can be used by social workers in case of necessary limitation of foster care. Fourth chapter contains an analysis of possible intervention that can be done by court in case of foster care limitations.

Keywords

Substitute family care, foster care, intervention into foster care, Civil code, the Child Care Act, Authority for Social and Legal Protection of Children.